

EREVNA

Årg. IX

N:r 2

1952

Innehåll

Den religiösa poesin hos medeltidens judar.	
Föreläsning av överrabbinen Doktor Kurt Wilhelm.	17
Vedergällningsprincip i biblisk straffrätt.	
Av Fil. lic. Herman Wohlstein.	35
Döda-Havsmanuskripten och fornkyrkan.	
Av Fr. L. Deltombe.	38
Upptäckten av manuskripten vid Döda Havet.	39
Dupont-Sommers teorier.	44
Vetenskap och tro.	47
Kommentaren till Habackuk.	50
Text och text-tolkning — några principiella anmärkningar. (Forts.)	
Av Lic. Martin Magnusson.	65

Innehållsförteckningen i slutet av häftet och sidhänvisningar i texten enligt originaltexten.

Den religiösa poesin hos medeltidens judar.

Föreläsning av överrabbinen Doktor *Kurt Wilhelm*.

Om en utlänning kommer till Sverige och är intresserad av att lära känna svensk diktning, torde det icke möta alltför stora svårigheter att göra honom bekant med vad som skapats inom svensk diktkonst. Man för främlingen till ett privat eller offentligt bibliotek, placerar honom framför en vägg, fylld med böcker och säger till honom: Se här, här har Du en komplett samling av svensk diktning från dess begynnelse och fram till våra dagar. — Kommer däremot en icke-jude till oss judar och ådagalägger intresse för den hebreiska poesin eller blott för judarnas religiösa diktning under medeltiden, då blir juden förlägen, när han skall visa fram sina skatter. Blott få samlade verk av våra stora diktare kan han uppvisa, den benådade spanjoren Jehuda Halevis produktion, den gamle palestinensiske mästaren Jannai, några medeltida tyska diktare, Moses Ibn Esras värdsliga hebreiska poesi — högt räknat tillsammans kanske femtio arbeten. Och den som förevisar detta bibliotek kommer att säga: dessa upplagor äro visserligen oklanderliga ur vetenskaplig synpunkt, men sedan många av dem utkommit, har man återfunnit ytterligare dikter av dessa mästare i över hela världen spridda handskrifter, i all synnerhet i Kairos Genisa. Vår hebreiska poesi är långt ifrån samlad, ordnad och bearbetad. Den är utspridd i hundratals och tusentals tryckalster, bönböcker och machsorim för de mest olikartade riter

och bland dem finnas bönböcker, av vilka endast ett fåtal exemplar hållit stånd mot den förintelsestorm som judar och judendom varit utsatta för. Man påträffar våra sånger än i en spansk handskrift i Oxford, än i en tysk handskrift i British Museum — än i Vatikanen och än i Jerusalem eller New York. Vi hade piut-diktare i Palestina och diktare av klagovisor i Tyskland, i Spanien och Italien skapades religiös och världslig poesi och från Jemen klinga mystiska strofer. Vem känner väl alla våra diktare till namnet? Var finnas väl deras sånger? Finns det väl en judisk vetenskapsman, som behärskar hela det oerhört omfattande ämnet? De flesta dikterna av Israel Nadgara, han, som älskade sin Gud såsom en tillbedjare den tillbedda, ligga alltjämt förborgade i handskrifter. Vem kan säga, huru många dikter som den franske juden Joseph Bonfils — Tov-Elem har författat? Under förra århundradet uppstod i Tyskland den s.k. vetenskapen om judendomen. Det var autodidakter, som grundlade den och som omedelbart lyckades föra den upp till en vetenskaplig nivå, som sedan dess icke åter uppnåtts. Leopold Zunz, Abraham Geiger och Moritz Steinschneider voro giganter i anden, oanat lärda män med ett omfattande vetande. Än idag draga deras epigoner nytta av dem. Zunz tog sig bl.a. an den medeltida poesin och har i ett flertal hittills oöverträffade arbeten — såsom »Den synagogala poesin», »Litteraturhistoria» och några andra standardverk — upptäckt jungfrulig mark. Zunz har behandlat ett tusen hebreiska diktare under medeltiden, om sex tusen dikter, som han funnit i otaliga handskrifter i många länder, har han skrivit. Dessa vetenskapens om judendomen högresta fäder likna emellertid vetenskapsmän, som lämna sin med vetande fyllda studerkammare, låsa dörren utifrån och kasta nyckeln i havet. Zunz har själv knappast givit ut en enda dikt och han uppger ingenstans, i vilken fjärran handskrift han upptäckt sina skatter.

Nutidens judiska vetenskap är stolt över tre väldiga arbeten. Det ena är Elieser Ben Jehudas stora hebreiska lexikon, det andra är Kossowskys Mischna-konkordans — vilken man hoppas snart skall kompletteras med hans Talmud-konkordans — och det tredje är Otsar Ha-Schira weha Pijut, Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry av Israel Davidson, den framlidne professorn vid Jewish Theological Seminary i New York.

Tre fjärdedels århundrade efter Zunz fortsätter Davidson den gamle mästarens jättarbete. I fyra omgångsrika band samlar Davidson materialet till den hebreiska poesin ur hundratal tryckalster, bönböcker och tidskrifter som Jewish Theological Seminarys underbara bibliotek ställer till hans förfogande. Han sammanställer i alfabetisk ordning 35.000 dikter av 2.836 olika författare, angiver författarens namn, i den mån det är känt, i anslutning till diktens första strofer och tillkännagiver diktens fyndort samt tillämplig litteratur, som behandlar dikten ifråga. Om Davidsons arbete gäller, vad man också kan säga om Kossowsky: under andra omständigheter skulle en hel akademi eller en stab av vetenskapsmän taga itu med ett sådant arbete. Allt som ifråga om hebreisk diktning någonsin blivit tryckt någonstades har Davidson registrerat i Thesaurus. Observera registrerat, icke utgivit. Endast de 35.000 dikternas begynnelsestrofer ha sammanställts — men ändå: 35.000 tryckta dikter! Vi torde ha anledning att yvas över denna produktion på det andliga området. Detta värdefulla arbetes stora betydelse ligger däri, att jag, om jag påträffar en hebreisk dikt i en handskrift, med tillhjälp av Davidson omedelbart kan fastställa, om och när den har utgivits.

Jag måste nu göra mina åhörare bekanta med nästa steg, som vi judar tagit för att åter vinna tillträde till vår hebreiska diktning, sedan Davidson givit oss nyckeln till de 35.000 dikterna i handen. Detta nästa steg för oss till Jerusalem, till det med den judiska och allmänna litteraturens utsöktaste dyrbar-

heter fyllda Schocken-biblioteket, en sann bibliofils privatbibliotek. En avdelning i detta bibliotek är forskningsinstitutet för hebreisk diktning. Här finnes ett stort antal dyrbara hebreiska handskrifter från många ursprungsländer, som till stor del innehålla okänd hebreisk poesi. Det är blott några veckor sedan som detta institut kom i besittning av den s.k. Machsor Nürnberg, en underbar, illuminerad handskrift från år 1331, i vilken mer än hundratalet hittills okända hebreiska dikter återfunnos. Dessutom har Schocken i ett stort antal utländska bibliotek låtit fotografera samtliga Genisafragment med liturgiskt innehåll och vidare många hebreiska handskrifter med hebreisk diktning. Under årens lopp har man i institutet lagt upp en handskriven katalog i lösbladssystem, omfattande otryckt hebreisk poesi, så att säga ett motstycke till Davidsons Thesaurus. I Schocken-institutet utforskas hebreisk diktning efter de strängaste vetenskapliga riktlinjer för att sedan utgivas i långsam takt. I oregelbundna intervaller har institutet utgivit hebreiska publikationer i sju band förutom en hel rad mönstergilla editioner. En vetenskapsman vid institutet vid namn M. Zulay har bl.a. skänkt oss åter Machsor Jannai, denne palestinensiske diktares pijutim. Jannai levde omkring år 550 och vi ägde endast ett begränsat antal dikter av honom, återgivna i dålig form i de mest olikartade bönböcker. Davidson utgav redan år 1919 Genisafragment av Jannai, men Zulays upplaga betyder för oss judar ungefär vad en nyupptäckt av Nibelungensången skulle betyda för tyskarna.

Just detta, att en av de första religiösa hebreiska diktarna — något som Jannai med säkerhet var — blivit upptäckt på nytt, gör det möjligt för oss att betrakta uppkomsten av piut, av den religiösa dikten, i ett nytt ljus. De tekniska termerna piut, religiös dikt, och paitan, religiös diktare, torde vara välkända grekiska låneord i hebreiskan. Det rådde ett häftigt motstånd mot den gamla piuten inom judendomen och icke minst

inom den judiska vetenskapen. Man väjde sig mot paitanens, piutdiktarens, ofta svårförståeliga hebreiska och påstod, att de skrevo ett språk, som ingen kunde förstå. För den moderna människan lönar det sig därför mycket litet att sysselsätta sig med dessa nybörjare på den hebreiska poesins område. Man åberopade gärna Abraham Ibn Esras kommentar till Kohelet 5:1: »Låt icke ditt hjärta förhastad sig med att uttala något ord inför Gud». Detta, säger den store spanske bibelförklararen, som själv var en benådad diktare, åsyftar de gamla piutdiktarna och deras oförståeliga språk. Som argument anförde man, att om Ibn Esra fäller ett sådant omdöme, varför skulle vi då icke få ansluta oss till honom? Många saknade — med undantag för rim och akrostikon — själva diktens form. Härtill är att säga, att det icke var de gamla paitanims fel, om man icke uppskattade deras diktform — felet var deras, som icke förstodo den. Ej heller förstod man längre deras språk, eftersom man icke längre kände den grund, ur vilken detta språk hade vuxit fram.

Stilen är människan. Eller rättare sagt: stilen är generationen. Liksom generationerna skilja sig från varandra, så skilja sig även stilarterna från varandra. Piuten har icke uppstått plötsligt utan är resultatet av en lång utveckling, som utgår från talmudepokens gamla böcker. Det finns böner av Mischnalärare, som ännu ha långt kvar till diktformen med rim och akrostikon, men som likväl redan omsvävas av en poetisk fläkt: *Ribbon kol haolamim lo al zidkatenu anachnu mappilim tachanunenu lefanecha*, rabbi Jochanans bön i *Mechilta Beschalach 10*. »Alla världarnas Herre! Icke för vår rättfärdighets skull nedlägga vi våra böner inför Dig, utan för Din stora barmhärtighets skull. Vad äro vi, vad är vårt liv, vad vår fromhet, vad vår rättfärdighet, vad vår hjälp, vad vår kraft, vad vår styrka, vad kunna vi säga inför Dig, Evige vår Gud och våra förfäders Gud». *Elohai neschama av Mar Berei de Ravinna* är

en liknande bön och särskilt framträdande bland dessa talmudiska böner är den s.k. Tekiata DiRav, Alenu leschabeach.

Från dessa gamla böner är steget icke långt till den alfabetiskt ordnade El Baruch Gedol Dea, vars framställningssätt är klart och enkelt. Ytterligare ett steg för oss till

El Adon al kol hama'asim
Baruch umworach befi kol neschama.

Säkert hör också hymnen Vejeetaju chol leovdecha till dessa tidiga, alfabetiskt ordnade böner, ehuru det genomgående rimmet ännu saknas i densamma. Ännu ett steg och vi äro framme vid Ata mewin sarafei lew, och här ha vi redan en konstnärlig form. Sista ordet i varje rad upprepas alltid som första ord på nästa rad.

Sannolikt ha vi gått miste om mycket, som just härstammar från den hebreiska diktningens begynnelse. Förbindselänkarna, som skulle kunna påvisa den obrutna utvecklingen fram till Jannai, Jose ben Jose och Kalir, fattas. Vidare må man icke glömma den tidsmässiga bakgrunden till dess uppkomst. Romarna härska i landet och ha förbjudit varje befattning med Toran. Detta förbud främjade uppkomsten av Piutim. Var det förbjudet att lära sig festens Halacha, så var det nödvändigt att Piuten erbjöd en ersättning härför och behandlade följaktligen ämnet för festen i diktform. Var den sedelärande betraktelsen, Derascha, förbjuden, tog Piuten formen av en betraktelse för folket i anslutning till högtiden. Det beror icke på en slump, att den gamla Piuten alltid kan härledas från ifrågavarande Midrasch och att man överhuvud taget icke kan förstå Piuten utan att känna denna Midrasch. Bönen har vid denna tid icke blott uppbyggelse till ändamål utan är även ett sätt att lära sig Toran.

Vad beträffar det dunkla i språket, så har redan Zunz (Synagogale Poesie 119) påvisat, att det på Paitanims tid även

fanns tvenne slag av latin, ett språk för torget och en bildad stilart för konstnären. Den som skrev ett enkelt språk, som folket kunde förstå, var ingen diktare. Följaktligen motsvarade också den tunga och osmidiga hebreiska stilen tidens konstnärliga smakriktning. Man undvek den enkla, bibliska hebreiskan och skapade åt sig det konstnärliga språket med talmudistiska begrepp och vändningar från Midrasch, t.o.m. med nya ord, som äro svårförståeliga emedan de icke hållit sig kvar i det hebreiska språket.

Nu måste vi fråga oss, hur det kan komma sig att en likartad religiös diktning uppstod i alla medeltida judiska centra. Vi finna svaret i ett kort studium av den judiska gudstjänsten i dess historiska utveckling. Under medeltiden rådde friheten, att efter egen smak införa nyskapelser bland de gamla nedärvda bönerna. Ofta var det förbedjarna själva, som författade nya bönehymner, som de sedan lade in på olika ställen. Dessa diktningar andas personlig smak och lokal kolorit. Landskaps natur, årstiden och vissa historiska tilldragelser klinga fram i dessa diktningar. Det religiösa uttryckssättet är helt olika under den bysantinska tidsåldern och under den islamska eran. Under samma århundrade är det lätt att skilja den fransk-tyske judens piut från den spanskes liksom även ritualen i Aleppo eller Jemen är olik ritualen i Prag eller Amsterdam. Trots alla olikheter ha likväl alla grupper något synnerligen väsentligt gemensamt, nämligen stambönerna, judendomens ekumeniska böner. Vidare äro i alla riter de ställen gemensamma, på vilka nydiktningar få inläggas.

Några exempel må åskådliggöra, vad som menas med dessa gemensamma böner och var möjlighet gives att individuellt berika bönen genom religiös poesi. David Hedegård har i sitt förnämliga arbete om Seder Rav Amram utfört, hurusom Schema Jisrael är den judiska gudstjänstens hjärta, Schema Jisrael, som är Israels bekännelse att det är redo att axla det

himmelska härskaroket, »Ol malchut schamajim». Detta bönekomplex, i vars medelpunkt Schema-bönen står, börjar med Barechu, uppmaningen till de bedjande att priså Gud. Innan denna maning ljuder, hade den medeltida diktaren tillstånd att lägga in egna verser, eller, som det tekniska uttrycket löd, »Reschut», tillstånd att lägga till. Dessa »Reschut» benämnda inledningar anslå vanligen grundackordet i den bön, som nu följer och meditera över det, som »Schema»-bönen skall bekräfta. De ord, som närmast följa på »Schema», innehålla budet att älska Gud »av allt ditt hjärta och all din kraft» (5 Mose 6:5), d.v.s. att älska Honom i sanning, så som Gud lovar oss det goda »i sanning av allt mitt hjärta och all min själ» (Jeremia 32:41). I det heliga språket är Gud sanningen: »Herren är en sann Gud» (Jeremia 10:10) och enligt ett Talmudord är Gud sanningens inregel. De sista orden i Schema, »Herren Eder Gud» anknyta till ordet Emet, sanning, med vilket nästa böneavsnitt börjar.

Efter denna »Reschut» kan »Barechu» intonas och nu kommer den första benediktionen före Schema-bönen, vilken är konstruerad omkring Jesajaordet: »Jag danar ljuset och skapar mörkret» (45:7) — »Joser or uwore choschech». Den här inflickade Piuten kallas följaktligen »Joser». Vid slutet innehåller detta böneavsnitt en särskild bön, att ett nytt ljus måtte gå upp över Sion och eulogin med »joser ham'orot». Fackuttrycket för det inpass, som här är möjligt, är därför »Meora». Den andra benediktionen före Schema-bönen vänder sig från naturen till historien, från skapelsen till uppenbarelsen. Här tackar man för den lära, som Gud skänkt sitt folk och genom vilken Gud i kärlek har utvalt sitt folk, »beahava». Här kan en diktning vid namn »Ahava» infogas. På Schema-bönen följer den bekräftelse på det gudomliga ordets sanning, som Israel alltid bär vid sitt hjärta, och här heter det: »ejn elohim sulatecha», det finnes ingen Gud utom Dig. Till »sulatecha» kan dikten »Sulat» anknytas.

Schema-bönen med dess för- och efterbenediktioner är avslutad. Den sista berachans eulogi lyder: »gaal jisrael», lovad vare Gud, som har frälst Israel. Här är dikten »Geulla» tillåten. Det finns ytterligare inpass i morgonbönen. Måhända är det här på sin plats att även nämna »Ofan». »Ofan» betyder hjul, och är en dikt, som härleder sitt namn från de ställen i bönerna, som lovprisa Gud, liksom i Hesekiels visioner lovprisas Gud i höjden av »Ofanim», tronvagnens hjul, och av »Chajot hakodesch», de himmelska härskarorna. De poetiska inslagen åtfölja sedan även »Amida», som i sina olika varianter är den egentliga bönen för vardagen, sabbaten och helgdagen. De inlägg, som här är tillåtna är de s.k. »Keroba».

Här följer en svensk översättning av några verser ur en »Keroba» för nyårsfesten, författad av Simon bar Isaak, född i Mainz år 950. Som alla översättningar, som jag kommer att bringa, täcker också den här knappast det hebreiska originalets skönhet.

Konungen, den Högste!

Mäktig är Gud och stor,
Där Han i höjden bor.
Ett är Hans handling och ord,
Skydd ger Han åt vår jord.
Allt med Sin hand Han bär,
Konungarnas Herre Han är.
Evigt skall han råda

Konungen, den Högste!

Strålände klart är Hans eviga rike,
Högt över tider och rum, utan like.
Fram genom världen i allmakt Han går,
Allt Han utför och allt Han förmår.
Världshavets vågor, dem leder Han alla.
Hur de mot stranden än mäktiga svalla.
Evigt skall han råda!

Konungen, den Högste!

Han, som dom uttalar efter sanning,
Han, vars verk är idel sanning,
Han, som städse handlar uti sanning,
Rik på nåd och uppå evig sanning,
Han, vars stig är sanning,
Vars insegel är sanning,
Evigt skall han råda!

(Översättning: Göteborgs bönbok III s. 94.)

Under tidernas lopp har piuten sedermera trängt in i det religiösa livets samtliga delar: vi äga tusentals »Selichot», hymner, som anropa om den gudomliga förlåtelsen, »Kinnot», klagovisor för den 9 Av, åminnelse dagen av templets förstörelse, »Hoschanot», böner om gudomlig hjälp till Lövhuddohögtiden. Och piuten inskränkte sig ingalunda till den synagogala gudstjänsten: den följer det judiska livet från födelsen till bröllopet och ända in i döden. Underbara diktverk uppstod för det judiska hemmet, dikter som sjungas vid bordet till sabbatsmåltiden och i den stund, som sabbaten tar avsked från juden.

Som jag redan nämnt har Kairos Genisa, som ännu icke på långt när är uttömd på religiös diktning, återskänt oss mången glömd palestinensiskt paitan och piut. Dessa diktare levde i ett tidsavsnitt mellan avslutandet av den palestinensiska Talmud och korsfararnas inträngande i det Heliga landet, eller med andra ord, vi ha återfått ungefär 20 generationer av judisk diktning.

Påverkad av Palestina är Saadia Gaon (882-942), född i Egypten och överhuvud för den gaonska akademien i Sura i Babylonien. Saadia var en produktiv skriftställare och filosof, som använde sig av hebreiska för många ändamål. Av honom äga vi polemiska och didaktiska dikter, liturgiska och filosofiska, somliga lätta och flytande, andra dunkla och tunga.

Sedan Saadias bönbok utgavs för några år sedan med många till gudstjänsbruk avsedda dikter, ha ännu många dussin Saadia-dikter efter Genisa-texter publicerats av M. Zulay i Schockens nyssnämnda forskningsinstitut.

Det är icke mycket mening med att duka fram namnen på alla de samtida diktare från Gaonimtiden, som vi nu känna till. Blott Gaon Hai, död 1038, må omnämnas, eftersom han inte bara var en stor lagtolkare utan också en produktiv diktare.

De senaste årens forskningar och editioner göra det möjligt för oss att följa utvecklingen hos piutim i Egypten och Babylonien ända in på 1200-talet. Eleasar Habavli var de rika männens skald i Bagdad omkring år 1250. Ett halvt århundrade senare var Tanchum ben Joseph Jeruschalmi hovskald hos den judiske naggiden — fursten — i Kairo. Piuten spred sig från Palestina icke blott öster och söder utan även mot väster och norr, till Bysanz, Italien och Tyskland. Försoningsdagens liturgi har berikats med vackra bidrag, som härstamma från Syditalien. Jomkippur-ritualen innehåller en »Keroba» av Meschulam ben Kalonymos från Lucca, som i början av 1000-talet utvandrade från Italien till Tyskland och som sedermera dog i Mainz. Med honom vandrade hela den mot den palestinensiska piuten orienterade diktkonsten norrut.

Av ångest fylls min själ, till Dig min bön jag höjer,
I Din församling här mitt knä jag ödmjukt böjer.
O skapare och Gud, mig ljus och sanning lär
Och för mig på den väg, som till Ditt rike bär.

Må mina läppars tal gå fram ur hjärtats källa
Och ordet från min mun som rena vågor välla.
Min andakt tag emot, som till Din himmel går,
Tag mot mitt hjärtas suck, tag mot mitt ögas tår.

(Översättning: Göteborgs bönbok IV s. 124.)

Vi möta samma stil hos Meschulams tyska och franska samtida och efterkommande, t.ex. Gerschom, »exilens ljus», död i Mainz 1028.

Tänk på Ditt förbund med Abraham
Och på altaret, där Isak låg,
Friden återställ i Jakobs tält,
Hjälp oss, Fader, för Ditt helga namn!

O Du mäktige, som löser ifrån synd och från fördärv,
Frälsa oss, och se, o Herre, hur vår hand förslappad är.
Ack de fromma äro borta vilka städs Dig tjänade,
Ingen återstår nu mera, som vår klagan till Dig bär,
Full utav miskund, o Herre, vänd Dig till Ditt Israel,
Hjälp det arma, hjälp det svaga för det helga namnets
skull.

Skändad ligger helga staden, nedertrampad och för-
ödd,
All dess härlighet är plundrad, all dess glans är nu
förstörd,
Ett, dock ett nu står oss åter, Herrens dyra, helga ord.
Återställ då Jakobs hydda för det helga namnets skull.
(Översättning: Göteborgs bönbok IV s. 369.)

Till de mera betydande fransk-tyska diktarna räknas vidare även Raschi, hans dotterson Rabbenu Tam och slutligen även Efrajim från Regensburg, död 1175. Hos tyskarna, t.ex. hos Simon bar Isaak, är det smärtfyllda draget i diktningen iögonfallande, vilket torde kunna hänföras till de fruktansvärda intryck, som judeföljelserna under korstågens tid efterlämnade. Deras dikter äro klagovisor och botgöraresånger. Det var smärtan, som satte pennan i handen på dem. Helt annorlunda klinga dikterna i det lyckliga Spanien. Där var det begåvningen, det inre tvånget, som gav deras diktkonst vingar.

Den förste spanske diktare, som applicerade den arabiska metern på den hebreiska versen var en lärjunge till Saadia vid namn Dunasch Ibn Labrat och som levde i Cordova omkring mitten på 900-talet. Spaniens första verkligt stora skald var berberkonungens av Granada visir Samuel Ha-Naggid (933-1056), berömd som statsman, grammatiker och talmudist. Han är fader till den hebreiska hovdikten i den världsliga poesin, han åtföljer sitt lands härar och beskriver sina upplevelse i härlägren, sjunger segersånger och skaldar om hovintriger. Hans diktsamling är en lärd mans dagbok på vers, men en lärd man, som samtidigt var statsman och soldat, och hans dikter äro ett mänskligt intressant dokument om en judisk spanjor, som diktade på hebreiska.

Hans yngre samtida var Salomo Ibn Gabirol (död 1021), som blev blott några och trettio år gammal och som var medeltidens förste store filosof och tänkare. För scholastikerna var han endast känd under namnet Avicbron och hans filosofiska verk under namnet Fons Vitae. Icke förrän under 1800-talet kunde den judiske vetenskapsmannen Salomon Munck konstatera, att det aldrig hade funnits någon Avicbron och att den judiske filosofen och diktaren Gabirol dolde sig bakom detta namn. Gabirol är en av de mest begåvade diktarna på det hebreiska språket. Hans religiösa sånger tillhöra otvivelaktigt de vackraste utslagen av medeltida fromhet. Bara ett litet prov på Gabirols diktning må anföras:

Tre ting beständigt lysa för mitt öga,
som alla klart Ditt helga namn bebåda:
Först himlen, som sig stolt kring jorden svänger,
med stjärnor, som oss syndiga benåda.
Så jorden själv, vår boning: i var blomma
jag ser den stora mästarns ande råda.
Och sist min själ. Djupt in i den jag forskar,
och se: Min Gud, min Gud jag där kan skåda.

(Översättning: Judisk Tidskrift 1944 s. 22.)

Man måste läsa hans bevingade verser, i vilka han besjunger solsystemet och i ödmjukhet bugar sig inför skapelsens under. Det är en stor dikt, kallad »Keter Malchut», konungakronan.

Underbara äro Dina verk, och min själ känner det väl.
Din, o Gud, är storheten och makten, härligheten,
evigheten och skönheten.

Ditt, o Gud, är herradömet, och Du är höjd över allt,
över rikedom och ära.

Dina äro alla varelser i höjden och i djupet; de vittna
om att de förgås, men att Du består evinnerligen.

Din är styrkan, och våra tankar mäkta ej fatta dess
hemlighet.

Du är En: först av allt tal, grund till all byggnad.

Du är En: och hemligheten av Din enhet kommer de
vise att häpna, ty de fatta den ej.

Du är En: och Din enhet kan ej ökas och ej minskas; i
den fattas intet, ej heller är något över.

Du är En: och ej en enhet, som kan ägas och räknas, ty
mångfald och ändring nå Dig icke, ej heller gestalt
eller benämning.

Du lever: men ej sedan bestämd tid, sedan viss tids-
rymd.

Du lever: men ej genom ande och själ, ty Du är själar-
nas själ.

Du lever: men ej människans liv, det som är liksom
intet och vars slut är mal och mask.

Du lever: och den som närmar sig Din hemlighet, han
finner evig salighet.

(Översättning: Stockholms bönbok III —Valda texter i svensk tolkning.)

Den hebreiska poesins höjdpunkt är Jehuda Halevi, judendomens hjärtesträng, död 1140. Han är folkets gunstling, ingen

har som han, varken förr eller senare, sjungit Israels sång. Bibelns bud (5 M 12:19): »Tag dig till vara för att glömma bort leviten», detta bud har i judisk folkmun kommit att hänföras till Jehuda Halevi. Jag måste avstå ifrån att inom ramen för detta föredrag ens antydningssvis försöka skildra hans storhet, men jag skulle vilja citera det ord, som Franz Rosenzweig har satt som motto över sina översättningar av Jehuda Halevi: »O, käre läsare, lär dig grekiska och kasta min översättning på elden». Det hade Friedrich Leopold von Stollberg sagt om sin översättning av Iliaden. Det skulle faktiskt löna sig att lära sig hebreiska bara för att kunna läsa Jehuda Halevi. Jehuda Halevi var läkare och levde i de litterära kretsarna i Andalusien. Han var societetens gunstling och skrev sina sånger för den. Plötsligt vände han den emellertid ryggen, undflydde hovkretsarna, avstod från de arabiska melodierna och vetenskapen, övergav tilliten till furstar och människors tillbedjan. Han ville icke längre vara slav.

Tidens tjänare tjänarnas tjänare är
Endast Guds tjänare är fri likväl
När därför varje man ber om sin del
Min del är Gud — säger min själ.

(Översättning: Församlingsblad för Mosaiska församlingen i Stockholm 1949 nr. 3.)

Jehuda Halevi vill endast tjäna Gud och han finner sin Gud i en trefaldig återvändo, nämligen till det heliga språket, till den heliga lagen och — vilket är det svåraste — till det heliga landet. »I öster mitt hjärta, jag själv i yttersta västern», sjunger han. Vi finna honom på färden till det heliga landet. Vi veta icke, om han någonsin nådde fram till Jerusalem. Endast sagan vet att berätta, att han sjöng sin sista sång, sittande på spillrorna från templet i Jerusalem och att i detta ögonblick en

arab red fram över honom och att han på detta sätt fann döden.
Och detta säges vara hans sista sång:

Sion, o säg mig, vill du icke spörja
Efter de dina i fångenskap där?
Hälsning jag har ifrån dem, som dig sörja
Hälsning från kvarlevan — ringa den är.

Både från öster, norr, väster och söder
Har jag välsignelse önskan med mig
Längtan och hopp, som än brinnande glöder
Fyller och drager vart hjärta till dig.

Finge jag vingar som örnen — jag skulle
Ila dit bort ifrån sorger och nöd
Och uti dig, du förödelsefulle
Slunga mitt hjärta och finna min död.

Avgudar alla skola försvinna,
Men din beskyddare, Han bliver kvar.
Härlig din framtid är, som du skall vinna,
Din ungdomsmorgon blir strålande klar.

(Opublicerad översättning: A. Fridman.)

Denna sång sjunges varje år den 9 Av i alla Israels synagogor. Och vad beror storheten i sången på? Dess effekt beror på, att det här verkligen lyckats att genomgående i hela dikten bibehålla det tilltalande Sion, i vokativen. Det första ordet, Sion, klingar fram genom alla de 34 tvåstrofiga verserna. Denna sång är egentligen ingen klagovisa utan klarsynt och hänförd vision. Den ger uttryck åt vetande om Israels lidande och Israels storhet. Båda är förutbestämda att kröna Sion med evighetens krona: »Hell den, som härdar ut och som upplever det och ser, när Ditt ljus går upp ...»

Jehuda Halevis dagar är den judisk-spanska diktningens guldålder. Vi känna till ungefär femtio samtida, vilka alla diktat vackra hebreiska sånger, men jag vill bara omnämna de båda Ibn Esra, Mose Ibn Esra och Abraham Ibn Esra.

Ingen hebreisk diktare ur de följande generationerna når upp till den spanska epokens jättelika gestalter. Vacker vers har även skrivits i fortsättningen och nya diktformer ha överförts från den arabiska poesin till den hebreiska, såsom t.ex. makamenerna, ett slags bisarr rimprosa. Många divaner från Spanien och från Provence kunde nämnas och mycket funnes att säga om de italienska diktarna, om Immanuel från Rom, om Jehuda Abarbanel, mera känd som Leone Ebreo. Vi borde begiva oss ännu till många länder för att stifta bekantskap med hebreisk diktning, bl.a. till Palestina för att lära känna sabbatdikten »Lecha dodi»s författare, Salomo Alkabes, som levde i Safed på 1500-talet i en krets av mystiker. Det finns piutim, som äro väl värda att lära känna, på Balkan, i Aden, i Calcutta och t.o.m. i Cochinchina. Men vi måste sluta.

Det, som jag har anfört, har egentligen blott varit aforistiska antydningar om ett stort ämne. Skulle det emellertid ha lyckats mig att visa, att Israels diktning under medeltiden icke behöver stå andra folks efter och att det lönade sig att ägna en timma åt denna diktning i den gamla ärevördiga universitetsstaden Lund, så ber jag att få framföra mitt hjärtligaste tack för den ära och den glädje Ni berett mig genom att ägna mina ord Eder uppmärksamhet.¹

Litteratur:

Mibchar hašširā ha'ibrīt. Anthologia hebraica, poemata selecta a libris divinis confectis usque ad Iudæorum ex Hispania expulsionem (A. mcdxcii) tractavit *H. Brody*, adiuvante *M. Wiener*, Leipzig 5682–1922 (Insel-Verlag).

Zunz, Leopold: Die synagogale Poesie des Mittelalters. Berlin 1855.
— Literaturgeschichte der synagogalen Poesie. Berlin 1865.

Elbogen, Ismar: Der jüdische Gottesdienst (s. 280-353) Frankfurt a. M. 1931.

Davidson, Israel: Thesaurus of Mediaeval Hebrew Poetry, I-IV. New York 1924-1933.

¹ Ovanstående är en föreläsning, hållen av överrabbinen Doktor Kurt Wilhelm å Akademiska Föreningen, Lunds Universitet.

Vedergällningsprincip i biblisk straffrätt.

Av Fil. lic. *Herman Wohlstein.*

I ett föregående nummer av »Vår Röst», utg. av World's Jewish Congress, har Emil Kronheim kortfattat sökt bemöta några i en större dagstidning publicerade insinuationer beträffande den äldre hebreiska bibelns (= pentateukens) straffrättsliga moral. Dessa för övrigt mer än 2.000 år gamla tillvitelser rikta sig även denna gång i huvudsak mot det »ödesdiga» stället 2 Mos. Bok 21:24: »öga för öga, tand för tand, hand för hand, lem för lem, etc.» Mot en rent bokstavlig översättning varur man givetvis vill bevisa den mosaiska tidens primitiva ja grymma rättskultur, har flertalet judiska och en del andra forskare hävdad, att ordet »för» här måste ha betydelsen »i stället», d.v.s. »skadestånd», detta närmast utifrån det rent språkliga argumentet, att »*táchat*» är en partikel, som aldrig sättes i förbindelse med begreppet »vedergällningsstraff».

Söka vi nu efter *bakgrunden till berörda sats*, visar redan en jämförelse mellan denna och de två närmast föregående verserna (22-23), att de organiskt inte alls kan höra tillsammans. V. 22 statuerar ett fall, att vid slagsmål mellan två män en havande kvinna med embryo träffas men inget dödsfall (*asōn*) inträffar. Den skyldige har att erlægga böter. V. 23. Att vid dödsfall den skyldige har att ge *liv för liv*. Här är det tydligt tal om att mord i enlighet med vedergällningsprincipen — liksom ju ännu exempelvis i USA — belägges med dödsstraff, *men att den följande satsen »öga för öga, tand för tand etc.» omöjligt*

kan passa in här som motivering, är ju lätt att inse. Den hänger så att säga »i luften» och kan ej organiskt infogas här. Min förmodan är därför, att en sats bör underförstås, med en lydelse som: [Om en man slår och förstör en annans öga eller tand, etc., skall han ge] öga för öga etc. Med hänsyn till följande verser 26-27 synes mig denna suppling mycket övertygande. Det heter där: Om någon slår sin slavs eller slavinnas öga och förstör det, skall han släppa ut honom i frihet som ersättning för hans (hennes) öga. Om han slår ut sin slavs eller slavinnas tand, skall han släppa ut honom (henne) som ersättning för hans (hennes) tand.

I den berömda Kodex Hammurabi, tillkommen mot slutet av denne store babyloniske härskares regering, ung. år 1690 före den allmänna tideräkningen, 400 år före dessa äldsta bibliska strafflagar, utmätas olika allteftersom de begås mot socialt högre ställda (»adelsmän») eller mot lägre. Så exempelvis i §§ 196-97. Om en man förstör en annans öga skall hans eget öga slås ut; om han bryter benet på en annan, skall hans eget ben brytas. Här är det tal om en klar jus talionis — vedergällningsprincip. Vid motsvarande förseelser mot en muslikenu, d.v.s en man utan grundegendom, träder i stället för lex talionis endast skadestånd på 1 mans silver = ung. ½ kg. (Pallis, Babylonisk Kultur, Köpenhamn 1948, s. 132).

Jämföra vi härmed den interpolerade satsen, till 2 Mos. 21:24, resp. verserna 26-27! I de sistnämnda är det ju fråga om en slav, som får full frihet för sitt utslagna ögas eller rent av sin tands skull, medan i den interpolerade satsen omedelbart förut: [Om en man slår och förstör en annans öga eller tand, skall han ge] »öga för öga, tand för tand, hand för hand, lem för lem, etc.» Det torde vara fråga om en fri mans våldsdåd mot en likaställd. I »slav-verserna» (26-27) *kan partikeln »tachat» endast återges med »ersättning»: ägaren skall frigiva honom tachat ejnō, resp. tachat schinō och analogt kan*

man därav sluta, att även i vår centrala sats 21:24 'ajin tachat 'ajin, schen tachat schen, detta torde vara fallet.

Medan för Kodex Hammurabis vidkommande en fri man, som begår nämnda våldsdåd mot en likställd, dömes enligt den stränga jus talionis och en man i lägre position av våldsverkaren blott har att fordra skadestånd, skulle det enligt Skriften i motsvarande fall heta: Vid en fri mans våldsdåd mot en likställd: 'ajin tachat 'ajin, etc., *skadestånd i proportion till fallets allvar*; vid våldsdåd mot slav eller slavinna — full frihet. Typisk för den oerhörda klyftan mellan bibelns och Hammurabis lagstiftning är just det förhållandet, att i den förstnämnde övergrepp mot slavar straffas hårdare än mot frimän, *medan i Hammurabis lag* detta belägges med det lägsta straff i form av helt obetydliga böter (Pallis, anf. arb. s. 133).

Återgå vi till vår vers 21:24, se vi sålunda, att tolkningen av »tachat» som »proportionell ersättning» träffar andemeningen avgjort bättre än den bokstavliga — grymma. Den muntliga traditionen i Talmud (Babe komma 84 b) beslutar sig utan vidare för den bildliga. Den nyare forskningen i Sverige representerad bl.a. av H. S. Nyberg, har fått betydligt mera respekt för den muntliga traditionens grundläggande betydelse för uppfattningen av Skriftens traditionshistoria — i motsats till 1800-talets ensidigt evolutionistiska syn.

Döda-Havsmanuskripten och fornkyrkan.

Av Fr. L. Deltombe.

Den upptäckt av ett antal mycket gamla manuskript, som gjordes vid Döda Havet för nu omkring 5 år sedan, är väl känd. Denna tidskrifts läsare ha utan tvivel hört talas om de teorier angående Fornkyrkan, som med anledning av upptäckten uppställdes i Frankrike av professor Dupont-Sommer i Sorbonne och i Sverige av professor Widengren vid Universitetet i Upsala.

Vi ämna här framlägga dessa teorier och yttra oss om vad man för närvarande kan tänka om dessa. Vi äro emellertid övertygade, att detta egentligen inte utgör annat än en början och att det hela måste lända till en utveckling under de närmast följande åren därhän, att en integral publicering av dokumenten ifråga kommer till stånd. Dupont-Sommer¹ är mannen för dagen i denna fråga. Ryktet om hans teorier har förskaffat honom ett så stort hedersomnämmande, att han för det nästföljande året kommer att hålla Schweichs föreläsningar, som äro British Museums mest skattade föreläsningsserier. Det är intet tvivel om att man fortsätter att tala om honom i pressen och i de vetenskapliga tidskrifterna på samma sätt som man redan gjort.

Vi hoppas, att våra läsare skola finna de utgångspunkter, som tillåta dem att bilda sig ett personligt omdöme om hans teorier. För övrigt äro vi övertygade, att värdet av dessa diskussioner kommer att vara långt ifrån negativt, vilket vi härmed ämna visa.

Upptäckten av manuskripten vid Döda Havet.

Det började som i en roman. Våren 1947 observerade en beduin av Taamirastammen² i Judaöknen öppningen till en grotta, medan han sökte efter ett vilsegånget får. Av nyfikenhet kastade han en sten ditin. Den föll ned med ett sällsamt klirrande ljud, som om någonting hade gått sönder därinne. På en gång nyfiken och en smula rädd, det berättade han senare, skyndade han sig att söka efter någon kamrat. Tillsammans hasade sig dessa båda in genom öppningen. Och där i det svaga ljuset, som föll genom hålet, varseblevo de en ganska djup grotta och på dess botten några lerkärl. Ett av dessa hade krossats av stenen. Bitarna lågo strödda på marken.

De två beduinerna undersökte lerkärlen. I stället för den skatt, som de räknade med att finna, fingo de icke ut mera därav än några läderrullar insvepta i tyg, och när de vecklat upp dessa, sågo de en för dem okänd skrift. I brist på annat försågo de sig med vad de funnit och gingo sin väg. De försökte först att sälja fynden till någon antikvitetshandlare i Betlehem och sedan i Jerusalem. Efter långa vandringar, som det vore för långt att berätta här, finner man en vacker dag, att det Hebreiska Universitetet i Jerusalem kommit i besittning av 6 utav rullarna, försedda med kanoniska eller okända hebreiska texter, och att den syriske ortodoxe metropoliten av Jerusalem å sin sida förvärvat 5 utav dem. Både de ena och de andra tycktes datera sig från en mycket tidig epok; kanske skulle man våga formulera det så: från en epok före den kristna tidsåldern.

När den vetenskapliga världen erfor nyheten, ställde den sig till en början misstänksam. Huru många falska antikviteter ha inte i det förgångna vitt och brett låtit tala om sig? Ehuru redan nu gammal är historien om manuskripten av 5. Mosebok av Shapira långt ifrån glömd.³

Det behövs bara, att man gör ett besök i grottan och verk-

ställer en metodisk utforskning av denna för att alla misstankar skola undanröjas och alla garantier skola erhållas, vilka utvisa, att vad som förtäljes om upptäckten är autentiskt.

Denna undersökning och utgrävning kunde olyckligtvis inte företagas förrän i början av februari 1949. Oroligheterna i Palestina underlättade synbarligen icke dessa saker. — Det var Mr. Harding, direktör för Service des Antiquités de Jordanie, och dominikanpater de Vaux, direktören för l'Ecole Biblique de Jerusalem, som äran tillkommer liksom uppdraget att göra denna undersökning. Olyckligtvis hade tidsförlusten på nästan 20 månader, som förrunnit mellan den första upptäckten och den officiella utgrävningen, utnyttjats av personer, som företagit utgrävningar i hemlighet, ditlockade synbarligen av helt andra intressen än de vetenskapliga. Jordgolvet i grottan var helt och hållet uppgrävt, krossade lerskärvor lågo strödda runt omkring ända till flera hundra meter utanför grottan. Det finnes tyvärr former av vandalism, som lagarna äro oförmögna att förhindra. Vilken mängd av värdefulla upplysningar ha de inte spolierat, dessa sabotörer, som däremot tillvunnit sig en medelmåttig vinst av sitt magra byte. Den utgrävning, som först företogs av de två vetenskapsmännen, bekräftade att de nyförvärvade manuskripten med säkerhet härrörde från denna grotta, ty man fann talrika fragment av dem på grottans golv. Man fann likaledes ett stort antal andra fragment, stundom minimala till storleken. De buro endera bibliska eller apokryfiska texter av känt eller okänt slag. Allt som allt omkring 600 fragment. Denna dyrbara uppsättning blev anförtrodd till pater de Vaux för vidare utforskning och publicering. Man hopamlade på samma sätt alla de skärvor, som man kunde finna, tillsammans 12 korgar — för att approximativt kunna uppskatta antalet lerkärl, som innehållit manuskript. Antalet sådana kunde då uppskattas till ett femtiotal. Eftersom 3 à 4 rullar lätt kunde rymmas i ett enda lerkärl, blev det alltså upp till

150 à 200 stycken som man måste uppskatta det ursprungliga antalet rullar i grottan till. Ett verkligt bibliotek!

Då utgrävningarna avslutades, vidtog laboratoriearbetena. Härigenom skulle det avslöjas, vilka skrifter man hade att göra med. Snart hade man upptäckt, att de påträffade 11 rullarna i verkligheten utgjorde 7 avslutade arbeten. Samlingen tycktes ha tillhört en judisk sekt, och utan tvivel skulle den ytterligare analysen åstadkomma, att man kunde fastslå av vad slag och från vilken tid.

Bland de 5 rullar, som ingå i den syriska serien och som snart för publicering anförtroddes till »American School for Oriental Research» i Jerusalem, finnes en fullständig text av Jesaja. Detta är en ovärderlig skatt, om man betänker, att Bibelns äldsta hebreiska manuskript, som innehålla den s.k. Massoréernas text, endast går tillbaka till 800-talet. Vidare en kommentar till Habackuk, ett verk som utsträcker sig över två rullar och som man först kallade sektens regler. Den femte rullen slutligen var mycket svår att utforska på grund av dess förfallna tillstånd och emedan den var mycket förtorkad. Denna rulle är en aramenisk skrift, som intill närvarande stund är okänd men som kanske är en »apokalyps av Lamech». Denna text finnes verkligen omnämnd i vissa apokryfiska listor, men man betraktade den intill nu såsom förlorad.

Bland de 6 rullar, som förvärvats av det Hebreiska Universitetet, finner man först en märklig text, som av författaren titulerats »Ljusets Sons strid mot Mörkrets Son», vidare 4 rullar med »Tacksägelsepsalmer». Den sista rullen slutligen utgör en andra Jesajatext.

Hittills äro amerikanarna de enda, som ha publicerat fullständiga texter. Våren 1950 publicerade de band I, som innehöll första texten av Jesaja och kommentaren till Habackuk. Ett år därefter, nämligen på våren 1951, utgavs sektens regel under namnet »Manual of Disciplin» (Handbok i tukt). Vi skola längre fram närmare redogöra för dessa två dokument.

Det Hebreiska Universitetet har ännu icke publicerat någon text. Emellertid har Sukénik, en av professorerna vid detta universitet, publicerat två preliminära rapporter, vilka erbjuder oss några sammanfattningar och utdrag av dessa texter. De psalmer, som vi sålunda erhållit, likna våra kanoniska psalmer utan att dock äga varken dessas andliga charm eller doft. Jesajas andra text är liksom den första i huvudsak överensstämmande med den traditionella massoretiska texten och synes t.o.m. stå denna närmare än den förra. Det mest besynnerliga av dessa dokument är med visshet boken om »Ljusets Sons strid mot Mörkets Son». Enligt det fragment, som Sukeunik publicerat, rör det sig faktiskt om en militär förordning till de judiska prästernas bruk. Prästerna och leviterna voro i egentlig mening icke stridsmän, men de hade likväl en roll att spela mitt ibland soldaterna under bataljens gång; de ombesörjde signaleringen genom lämpliga trumpetstötter och följde hela förloppet olika faser med trumpetsignaler enligt en mer eller mindre mystisk eller magisk code.

»Les⁴ trompettes sonneront sans arrêt, jusqu' à ce que les frondeurs aient fini de lancer (des pierres) sept fois. Et ensuite les prêtres sonneront pour ceux-ci des trompettes (sur l'air) du repli, et (les frondeurs) viendront à côté de la première ligne pour se tenir à leur poste. Puis, les prêtres sonneront des trompettes (sur l'air) de l'appel et les trois étendards des troupes de pénétrations sortiront des portes (du champ) et prendront position entre les lignes, ayant à côté deux des charristes, à droite et à gauche. Puis les prêtres sonneront des trompettes, d'un son large, pour la formation de combat. Alors les chefs de file se déploieront ... et les lévites et tous en même temps que les trompes, feront rentir d'une seule voix une immense clameur guerrière, de façon à faire fondre le coeur de l'ennemi ... etc.» (traduction Dupont-Sommer)⁵

Man kan lätteligen föreställa sig den mängd av frågor, som framkommo vid en upptäckt av detta slag. Först och främst

från vilken epok härrörde de funna dokumenten? För vem och till vad ändamål ha de blivit sammanställda? När ha de blivit placerade i grottan? Av vem och med vilket syfte? Ha de alla samma ursprung, äro de författade under samma epok? Om man tager för troligt, att antalet dokument har varit ännu större, varför ha då dessa blivit bevarade och icke de övriga? Var äro dessa övriga dokument, och när har vandaliseringen av grottan verkställts? Det är klart, att dessa olika frågor icke kunna besvaras på en dag. Rörande dokumentens exakta ursprung, data för deras tillkomst samt deras inbördes förhållande till varandra, skall utan tvivel den detaljerade analysen av var och en för sig frambringa de bästa beskederna. Man måste för den skull invänta den fullständiga publikationen. Blott och bart angående data för deponeringen i grottan kan man från och med nu framlägga ett svar, som lämnats i grottan av de spår, vilka icke tillvaratagits av de plundrande utgrävarna. Krukmakeriets stora betydelse inom arkeologien är välbekant. Förfaringssätten vid tillverkningen ha tillräckligt mycket förändrat sig från den ena epoken till den andra under forna tider, för att man i allmänhet skall kunna fastslå tiden för en epok med stöd av de lerkrucks-skärvor, som härröra från denna tid. Lerkrukorna i grottan liksom de hopsamlade lerskärvorna ha alltså underkastats en mycket noggrann undersökning, och härigenom har man varit i stånd att, med undantag av tre skärvor av en kokgryta och av en lampa vilka härrörde från den romerska epoken, fastställa att allt det övriga tillhör slutet av den hellenistiska tiden. Detta vill för Palestinas del säga: början av det första århundradet före Kristi födelse.⁶ Därmed har man funnit en exakt utgångspunkt. Men vad betyder närvaron av spår från den romerska epoken? Man talar då om senare vandaliserande inbrott i grottan. Och faktiskt uppger man under följande epok egendomliga sakförhållanden. På Origines' tid⁷ och senare under den arabiska epoken⁸ var det nämligen fråga om hebreiska manuskript, funna i grottor nära Jeriko.

Intill närvarande stund fattas icke desto mindre uttryckliga bevis för att det gäller samma grotta.

Å andra sidan fanns det en annan kategori av vittnesbörd, som inneburo kronologiska hänvisningar. Dessa voro de linnestycken, som använts att svepa omkring rullarna. Dessa olika fragment lämnades alltså till en undersökning enligt kärnfysikens förfaringsmetoder, och denna undersökning har lett till fastställandet, att dessa alla linnestycken härröra från en epok, som sträcker sig från år 167 före Kristi födelse till år 233 efter Kristi födelse.⁹ Härmed gives uppenbarligen en dyrbar bekräftelse på de slutsatser, som erhållits genom undersökningen av lerkrukorna. För övrigt visar det sig, att det just är inom denna tidsintervall, som majoriteten av vetenskapsmännen i närvarande stund datera manuskripten efter dessas egna kännetecken.¹⁰

För att inom denna period tidsbestämma vart och ett av dessa verk ha emellertid olika hypoteser framkastats, vilka divergera avsevärt från varandra. Varje dokument måste för övrigt undersökas helt för sig. Eftersom kommentaren till Habakkuk var det första publicerade verket, blev det helt naturligt mot denna som forskarnas första ansträngningar sammanlöpte. Och det var i samband härmed som Dupont-Sommer kom att så helt träda i förgrunden, i och med att han framlade sina redan berömda teorier om fornkyrkan.

Dupont-Sommers teorier.

Den amerikanska upplagan av kommentaren anlände till Frankrike i början av maj 1950. Redan den 26 maj detta år kunde Dupont-Sommer göra en rapport härom till »Académie des Inscriptions et Belles-Lettres». Utan att invänta detta sälls kaps redogörelse därav, publicerade han själv i ett mindre häfte den notförsedda texten av sin inlämnade rapport. Samtidigt bearbetade och utvecklade han samma ämne i en tidskrifts-

artikel.¹¹ Redan i juli publicerade han en liten bok, avsedd för icke-specialister. I denna senare framlade han hela den dokumentsamling, som just då var känd, samt de slutsatser han drog därav.¹² Genom att Dupont-Sommers teorier spredos på detta sätt vida utöver vetenskapliga tidskrifters läsekrets, nådde de också den stora pressen. »Le Figaro Littéraire» publicerade den 24 februari 1951 en lång intervju. Man kan också förstå den brådska vår författare lade i dagen för att befria sig från »en hemlighet, som pressade honom»; man förstår hans glödande iver att göra sin upptäckt känd, ty denna är av överväldigande slag: Det Nya Förbundets Sekt varifrån Habackuks kommentar utgår och vars Regel likaledes skulle varit bevarad i grottan, har drag gemensamma med kristendomen. Denna sekts grundare, en viss »Rättfärdighetens Lärare» som hade förföljts av en gudlös präst, uppvisar förvirrande likheter med Kristus.

»Le¹³ maître galiléen, tel que nous le présentent les écrits du Nouveau Testament, apparaît à bien des égards, comme une étonnante réincarnation du maître de justice. Comme celui-ci il prêche la pénitence, la pauvreté, l'humilité, l'amour du prochain, la chasteté. Comme lui, il prescrivit d'observer la Loi de Moïse, toute la Loi, mais la Loi achevée, parfaite, grâce à ses propres révélations. Comme lui il fut l'Elu et le Messie de Dieu — le Messie rédempteur du monde, comme lui il fut en butte à l'hostilité des prêtres, du parti des Saducéens. Comme lui, il fut condamné et supplicié. Comme lui, il monta au ciel près de Dieu. Comme lui, il exerça le jugement sur Jérusalem qui, pour l'avoir mis à mort, fut prise et détruite par les Romains. Comme lui à la fin des temps, il sera le souverain juge. Comme lui il fonda une Eglise, dont les fidèles attendaient avec ferveur son glorieux retour ... Toutes ces similitudes — je ne fais qu'effleurer ce sujet — constituent un ensemble presque hallucinant».¹⁴

Sekten blomstrade under första århundradet före Kristi födelse; »Rättfärdighetens Lärare» avrättades ungefär år 65-63;

Habackuks kommentar avfattades omkring år 41. Sekten flydde en tid till Damaskus och återkom sedermera till Palestina, där den skingrades vid tiden för det judiska kriget år 66-70, och anförtrodde då sina manuskript till gömstället vid Döda Havets kust. Mellan dessa två sista tidpunkter alltså föddes den kristna Kyrkan, en »sekt» som liksom den föregående har utgått från judendomen. Liksom den »Rättfärdige Lärarens» sekt gör den kristna Kyrkan anspråk på att till grund för sin lära lägga Jesu, hennes grundares, lidande, död, uppståndelse och slutliga återkomst. Likheten mellan de två är alltför stor, för att det icke skulle ha varit lån från den ena till den andra. »Överallt där likheten tvingar till eller inbjuder till ett lån», förklarar Dupont-Sommer kategoriskt, »gjordes lånet av kristendomen.»¹⁵ I överensstämmelse härmed böra alla problem, vilka hänföra sig till urkristendomen åter tagas upp till granskning. Man har under loppet av det sista seklet samlat ett visst antal judiska texter, kallade apokryfer av katolikerna och pseudoepigrafer av protestanterna. Dessa skrifter spredos en tid med hänförelse i den judiska världen och även inom den kristna Kyrkan. Sådana skrifter äro t.ex. Henoks Bok, Jubiléerboken och De tolv patriarkernas Testamente. Man erkänner gärna, att vissa av dessa texter ha ändrats av kristna händer. Dupont-Sommer håller före, att arbetet med dessa texter hädanefter måste göras om från början. Deras litterära släktskap från grottan är en inbjudan att tillskriva dem samma ursprung.» — »Il¹⁶ est maintenant certain — et c'est l'une des plus graves révélations de la Mer Morte — que le Judaïsme du premier siècle de notre ère a vu s'épanouir autour de la personne du Maître de Justice toute une théologie du Messie souffrant, du Messie Rédempteur du monde».¹⁷ Men inte nog därmed. Kommentaren till Habackuk berör endast de två första kapitlen av den kanoniska boken. Dupont-Sommer drager härav den slutsatsen, att vid tidpunkten för författande »les¹⁸ écrits canoniques des prophètes pouvaient encore recevoir diverses

adjonctions». »L'alerte étant ainsi donnée il faudra réexaminer d'un oeil nouveau maints passages de l'A. T. lui-même. Par-tout où il y est plus ou moins explicitement question d'un oint ou d'un prophète enlevé par une mort violente, comment ne pas se demander si le personnage visé n'est pas précisément notre Maître de Justice». ¹⁹ Och Dupont-Sommer anger ett visst antal sådana texter: Daniel IX, Zacharias XII,10-14, Psalm XXII, Herrens tjänares sånger: Jesaja XLII, 1-4, XLIX,1-6; L,4-9; LII,13-LIII,12. Dessa texter, säger Dupont-Sommer äro förvisso sent gjorda tillägg, utförda av medlemmar från denna vår sekt, vilka antagligen voro de hemlighetsfulla esséerna, som beskrivas av Philo och Josefus. Och författaren drager följande slutsats: »Ce ²⁰ n'est pas une révolution qu'apportent dans les études biblique les documents de la Mer Morte, c'est, on le pressent déjà, une cascade de révolutions». ¹⁹

Vetenskap och tro.

Man ser, att anspråken icke äro obetydliga. Innan man i detalj undersöker de argument, på vilka de grunda sig, skulle det icke vara värdelöst att fastställa vår egen principiella inställning till dylika teorier. Somliga mena verkligen, att den troende icke är i stånd att förskaffa sig en verkligt vetenskaplig hållning inför en teori som angriper tron, ty enligt dem anser han sig nödgad påtaga sig en försvarsattityd, som hindrar honom att i all objektivitet behandla de problem, om vilka frågan väckts. För att giva oss själva alla garantier härom säga vi alltså, att vi utan minsta oro se Dupont-Sommers teorier framträda. Tvärt emot vad vissa personer skulle kunna tro eller hoppas, hota dylika teorier ingalunda de traditionella grundvalarna i den kristna tron. För dem, som skulle kunna förvåna sig att se analogier uttryckligen framhävas mellan Forn-Kyrkan och vissa judiska sekter, finnes verkligen anledning påminna om att Kristus aldrig på ringaste sätt haft avsikt

att instifta en *ny* religion. Nej, han har tvärtom kraftigt understrukt, att han kom för att fullfölja, fullkomna och *fullända* lagen och profeterna i dessa ords fullaste mening. Och han har utslungat ett glödande anathema mot dem, som ville göra anspråk på att handla annorlunda.²¹ Och vad bättre är, han har t.o.m. betonat, att de mest betydande fakta av den frälsningslära han frambar, såsom hans lidande, hans död och uppståndelse, redan voro förutsagda i och med uppenbarelsen i Gamla Testamentet.²² Sakförhållandet — om det nu är tillförlitligt — att vissa judiska kretsar skulle ha kunnat i profeternas skrifter upptäcka eller gissa sig till vissa drag av den kristna frälsningsläran, skulle icke ha något oantagbart i sig, fastän man intill närvarande stund har allvarliga skäl till tvivel härpå.

Om man går med på den första punkten, skall man på liknande sätt medgiva, att det icke är någon omöjlighet, att vissa judiska kretsar hade kunnat gå ännu längre och kunnat tro, att sådana frälsningsvillkor faktiskt blivit förverkligade i någon annan betydande mästartegestalt *före* Kristus. Vi veta historiskt sett, att sakförhållandet har tillämpats på Bar Kokhebah, erkänd som Messias av sina lärjungar omkring år 132-135 av vår tideräkning. Varför skulle det, som åstadkommits *efter* Kristi ankomst, icke ha kunnat åstadkommas *före*? Det var säkerligen icke det andra århundradets kristna, vilka fortfarande voro ganska obetydliga och hjärtligt föraktade av dem som ivrade för judendomens sak, som ha kunnat åvägbringa denna efterhärming! Såsom vi framdeles komma att uppvisa, hava vi verkligen förlorat mycket av kunskapen om de judiska och de judekristna kretsarna i början av vår tideräkning genom det faktiska sakförhållandet, att först judendomen och sedan kyrkan ha utfört på varandra följande reningsprocedurer i sin respektive litteratur genom att undertrycka alla de apokryfer, som funnos i överflöd ända intill denna tid hos den ena likaväl som hos den andra. Om de senaste upptäckterna tillföra oss ett förnyat ljus över denna period, som är ganska

så dunkel, äro vi de första att glädja oss däråt. Genom dylika upptäckter skulle vissa kristna drag kunna tyckas vara mindre nya, mindre specifikt kristna, än vad man förut trodde. Vissa drag av evangelisk moral t.ex. skulle avslöjas såsom kända och praktiserade inom den judiska världen före kristendomen; men liksom vi igenkänna det gudomliga verket lika väl i Gamla Testamentets uppenbarelse eller i det utvalda folkets moraliska utveckling som i Frälsarens undervisning, kommer detta icke att förändra ett jota i det värde som uppenbarelsen, den judekristna uppenbarelsen, har för hela världen. Detta helt enkelt fastställer dess art klart och tydligt.

Om vi sålunda antaga problemet — fortsätta vi att resonera på ett rent hypotetiskt sätt. — Man kunde intill gränsen av visshet förutsätta existensen av en judisk sekt, vilken innehade verkliga analogier med kristendomen, och särskilt en speciell tro analog med den kristna tron, här i detta fall överförd på en berömd personlighet, vilken verkligen dömdes till döden och hölles för att vara uppstånden — detta är i det stora hela Dupont-Sommers hypotes. Men då kvarstår att svart på vitt visa, varför av de två rörelserna, den kristna kyrkan och den judiska sekten, den ena har *lyckats* med att besegra världen, medan den andra på det bedrövligaste sätt har gått under. För att återupptaga Renans formel, som Dupont-Sommer med nöje citerar: må man först bevisa inför oss, att »kristendomen är en essenism» och, förutsatt att man lyckats därmed, må man icke glömma att också visa oss, varför denna essenism har lyckats på »ett så utomordentligt sätt». Men för att styrka denna andra hypotes borde man givetvis framhäva de väsentliga punkter, varigenom kristendomen skiljer sig från den judiska religionen, d.v.s. visa dess uttryckligen gudomliga karaktär och allt, som i själva verket gör den till en helt ny företeelse i förhållande till det övriga. Det är med detta som den kristna apologetiken sysselsätter sig med framgång sedan mer än hundra år tillbaka. Vi skola framdeles se, huru det är anledning

att besvara de argument, genom vilka man idag påstår sig återuppliva dessa gamla teser.

Kommentaren till Habackuk.

Som vi påpekat, är det midrasch-texten till Habackuk²³ som har givit Dupont-Sommer idén till och de grundläggande beståndsdelarna i hans tes. Det är alltså vid denna skrift som vi först skola uppehålla oss. Därefter skola vi i en följande del undersöka de texter, som Dupont-Sommer sätter i relation till den.

Midrasch-texten till Habackuk är ett ganska kortfattat dokument. Det innehåller tretton spalter på sjutton rader vardera. Första spalten är rätt illa medfaren liksom nedre delen av alla de andra, vilket förorsakar ganska betydande utelämnningar i texten. Emellanåt saknas sista raden nästan helt och hållet. Författaren som citerar profeten vers för vers, har för avsikt att ge en tillämpning på sin tids händelser. De tilldragelser, som detta profetiska budskap förutsäger, äro beskrivna tillräckligt vagt för att passa för tillämpningar på mycket olika förhållanden. Författaren av kommentaren använder en siares språk. Han nämner intet namn, men ger åt var och en av sina anspelningar en tillräckligt tydlig form för att hans läsare skola förstå honom — åtminstone kan man tänka sig det. Man får se en viss »Rättfärdighetens Lärare» uppträda, en präst för vilken »Gud har uppenbarat alla hemligheter i sina tjänare profeternas ord.» (VII,4) Denna person har med visshet ett lysande uppdrag att fullgöra hos Guds folk. På tal om den berömda versen hos Habackuk (II,4b): »Den rättfärdige skall leva av tron» (som Paulus citerar i samband med sin doktrin om frälsningen genom tron) säges det oss: »Förklaringen härav rör alla dem, som iakttaga lagen i Juda hus och som Gud skall rädda från Domens hus på grund av andras nöd och deras tro på »Rättfärdighetens Lärare».²⁴

Men denne Rättfärdighetens Lärare har ställt sig i opposition mot en viss »Lögnens Man», som även kallas den »gudlöse prästen». Denne »har härskat över Israel», men han har svikit de förhoppningar man hade på honom vid hans tronbestigning (VII,9). Rättfärdighetens Lärare har riktat en »tillrättavisning»²⁵ mot Lögnens Man (V,10) (19), vilket har föranlett denne att begå en »missgärning» mot honom (IX,9). Denne Lögnens Man är utan tvivel också »Lögnens Profet» (X,9), som har fört många människor vilse genom att bygga fåfångans stad i det blod, som utgjutits, då han grundade ett samhälle i lögnen ... etc».

Vari består då den mot Rättfärdighetens Lärare begångna »missgärningen»? Genom tolkning av två svåra texter tror sig Dupont-Sommer se anspelning på de straff, som ådömts Läraren, straff, som slutligen ha förorsakat dennes död. Han översätter nämligen kommentaren till Habackuk II,7 på följande sätt.

»L'explication²⁶ de cette parole concerne le prêtre impie qui s'est révolté (lacune de deux lignes: vers la fin de cette lacune suppléer à peu près ... et il persécuta le Maître de Justice lequel fut) frappé par lui en vertu de jugements iniques; et d'odieux profanateurs commirent des horreurs sur lui et des vengeances sur son corps de chair.»

Dupont-Sommer sluter sig av detta textställe till att Läraren var ett gudomligt väsen, som inkarnerade sig för att leva och dö liksom en människa. Som vi sett, framkallade dock denna tolkning, som i övrigt understöddes i pressen, omedelbart opposition från ett flertal kritiker: Bonsirven,²⁷ Daniélou,²⁸ Coppens,²⁹ Vermes och Lambert³⁰ samt de Vaux.³¹ Alla anmärkte bl.a. mot Professor Dupont-Sommer, att det var att göra det alltför lätt för sig att helt omotiverat uppställa en tes av denna betydelse på grund av en utelämnning i texten. Bortsett från filologiska spörsmål anmärker man dessutom, att denna

tolkning klipper omotiverat av meningen inför omnämmandet av Rättfärdighetens Lärare och gör denne till subjektet för den följande satsen. Detta står i uppenbar motsats till kommentatorns tillvägagångssätt i övriga delar av stycket. Slutligen är uttrycket »köttslig lekamen» ingalunda, som författaren vill ha det, reserverat för Kristi mänskliga natur i motsats till hans gudomliga natur (som i Brevet till kolosserna I,22), utan det användes lika mycket i en vidare bemärkelse i samma brev (Kol. II,11) med avseende på den kristne eller i Syrak (XXIII,17 enligt Septuaginta) för att beteckna den okyska människan. I en annan senare artikel³² har Dupont-Sommer svarat de kritiker, som riktat sig mot honom. Han har där avstått från sin hypotetiska adertonde rad och föreslagit ett fyndigt återställande av orden i den utelämnade satsen, som verkligen skulle kunna stämma överens med texten. Men det är intet annat än en ren hypotes: Dupont-Sommer har ingenting emot att själv medgiva det.³³ Omnämmandet av Rättfärdighetens Lärare i utelämningen är ingalunda säkert, och subjektväxlingen förblir onormal. Vi tro oss alltså inte överdriva, då vi säga, att ingen allvarligt syftande författare kan tillerkänna ett återställande av detta slag något bevisvärde. Icke ens Widengren har, trots sin förkärlek för tesen, nämnt något därom.

Emellertid tror sig Dupont-Sommer på ett annat ställe i dokumentet (sp. XI, rad 1-8) kunna utläsa andra detaljer i det lidande Rättfärdighetens Lärare utstode och t.o.m. ett återkallande i minnet av hans förmenta uppståndelse. Enligt honom skulle vers II,15 hos profeten vara avfattad och kommenterad på följande sätt i dokumentet:

»Malheur³⁴ à qui fait boire son prochain répandant sa fureur et aussi des boissons enivrantes, pour que Dieu regarde leurs fêtes (Hab., II,15).»

L'explication de ceci concerne le Prêtre impie qui a persécuté le Maître de Justice, afin de l'engloutir dans l'empor-

tement de sa fureur. »Tu as osé le dévetir mais au moment de la fête chômée du Jour des Expiations, il leur est apparu tout resplendissant jour les engloutir et pour qu'il trébuchâssent au Jour du Jeûne qui est pour eux un sabbat chômée». ³⁵

En på förhand ej underrättad läsare går utan tvivel förbi detta ställe utan att däri finna den ringaste anspelning på övernaturliga ting. För Dupont-Sommer ställer sig saken helt annorlunda. Den Gudlöse Prästen har velat »uppsluka» Rättfärdighetens Lärare, d.v.s. bringa honom om livet. Det abrupta »Du har vågat avkläda honom» riktar sig tydligen till bödeln och är en hänsyftning till omständigheterna vid Lärarens död, huru denne var berövad sina kläder innan han avrättades. Författaren ser häri uppenbarligen en analogi till vad som vederfors Jesus. Därefter är det fråga om en underbar uppenbarelse, som enligt honom inte kan vara annat än en uppståndelse. Denna tillskrives här genom subjektväxling, lik den på föregående ställe, gälla Rättfärdighetens Lärare. Denna tolkning vore, fortfarande enligt författaren, bekräftad av vers 15 b hos profeten, vilken översättes »för att Gud må se deras fester». Festen ifråga vore den Försoningsdagsfest om vilken kommentaren talar, nämligen Jôm Klippur år 63 då Pompejus intog Jerusalem. Gud har alltså överantvardat Jerusalem till dess fiender som straff för mordet på Rättfärdighetens Lärare. Detta vore ytterligare en ofrånkomligt påminnande jämförelse med vad som vederfors Jesus.

Allt detta är, som man ser, mycket sinnrikt. Emellertid har denna översättning och denna tolkning av texten ådragit Dupont-Sommer lika mycket besvärligheter som föregående avsnitt. Man kan säga, att kritiken varit enhällig med avseende på den egendomliga formen »Du har vågat». Denna subjektväxling mitt i texten bryter satsens rytm och framtvingar en felaktig läsning. Dupont-Sommer har haft detta så klart för sig, att han själv i sin senare artikel utbytt denna översättning mot det personliga »man har vågat avkläda honom». Men är

»avkläda» här den rätta översättningen av det hebreiska GLUTU? Filologerna diskutera därom, stundom med en viss hetsighet. Låt oss förskona läsaren från en alltför invecklad facklig diskussion och försöka förstå vår perikop genom dess förhållande till sammanhanget och till stycket i dess helhet.

Först och främst: om vad talar profeten till oss i den kommenterade versen? Om dryckesvaror och rus. Det var detta som vi nästan glömde under Dupont-Sommers påverkan.³⁶ Man kan snarare läsa versen i fråga (II,15) i den svenska Bibeln, som här följer den massoretiska texten. Skulle inte den hebreiska texten, betraktad utan förutfattad mening, giva en passande betydelse åt profetens vers? Med rätta gör oss en kritiker, Vermes,³⁷ uppmärksamma på att BL^c lika ofta betyder »komma att ragla», »sätta i ett tillstånd av förvirring», som »uppsluka». I stället för »för att uppsluka honom» och för »för att uppsluka dem och för att de skulle omstörta» skulle man helt enkelt ha »för att komma honom att ragla» och »för att komma dem att ragla och falla omkull», vilket är ojämförligt mera logiskt, eftersom det är fråga om att låta någon dricka. Låt oss även lägga märke till att man inte kan uppsluka någon och komma honom att nedstörta. Widengren har, utan tvivel omedvetet, förstått detta, eftersom han har klippt av satsen efter »för att förinta dem».³⁸ Vermes återställer följaktligen den av Dupont-Sommer förvridna meningen på följande sätt:

»Malheur³⁴ à qui fait boire son prochain en versant sa colère jusqu'à l'énivrer pour regarder³⁹ leurs fêtes. (Hab. II, 15).

Son⁴⁰ interpretation vise le Prêtre impie qui a poursuivi le Maître de Justice afin que par le débordement de sa colère, il le fasse tituber (comme un homme ivre) dans l'intention de le mettre à nu. Et c'est au temps de la fête chômée du Yom Kippour qu'il s'est manifesté à eux (dans toute son impiété) pour les faire tituber et trébucher le Jour même du Jeûne, leur sabbat chômée».⁴¹

Denna översättning tyckes oss på ett tillfredsställande sätt motsvara profetens text. Utan tvivel ser man inte längre några anspelningar på övernaturliga ting, såsom Dupont-Sommer gjorde. Men kan man verkligen läsa om sådana anspelningar utan förutfattad mening? Verbet ZP^c är ingalunda reserverat för Guds uppenbarelser i Gamla Testamentets teofanier, såsom författaren menar. I de hebreiska fragmenten av Syrak (XIII,15) betecknar detta verb den handling av den onda människan, som »uppenbarar», »avslöjar» hennes onda gärningar.⁴² Dessutom ändrar Dupont-Sommers översättning meningen efter subjektbrytningen »du har vågat ...». I Vermes' översättning har subjektbrytningen försvunnit, och subjektet förblir detsamma ända till styckets slut. Som redan förut anmärkts, överensstämmer detta mycket bättre med kommentatorns vana. Men är denna inskränkning berättigad? Ja, svarade helt nyligen Henry Michaud,⁴³ som för övrigt påstår sig kunna stanna på den rent filologiska ståndpunkten. Michaud översätter själv sålunda: l'explication⁴⁴ concerne le Prêtre impie qui persécute le Maître de Justice pour l'engloutir dans son irritable ardeur à vouloir son exil».

Men äro vi nu helt tillfredsställda? Icke riktigt ännu. Låt oss verkligen på nytt läsa igenom vårt stycke och jämföra det med återstoden av midrašen. Vi iakttaga då ett visst hiatus mellan vår passus och det allmänna sammanhanget. Det är alldeles klart och tydligt att, i likhet med Dupont-Sommer, vår midraschist inte har i sitt huvud annat än sin Rättfärdighetens Lärare, den gudlöse prästen och förföljelsen, som verkligen var blodig. På den punkten äro vi överens med Dupont-Sommer: midraschisten bryr sig icke om berusning och oanständighet. Han går helt och hållet upp i sitt hat mot den gudlöse prästen, och ingenting skulle verka så underskattande av hans uppfinningsrikedom som att antaga, att han vore oförmögen att ur profetens bildspråk finna en antydning, som pas-

sade in på situationen. Vi tro alltså, att Vermes' översättning är riktig, men att den är ofullständig, om man icke i tanken håller fast vid midraschistens idé om en ordlek över den dubbla betydelsen av BL^c: komma att ragla — uppsluka; och av GLH: blotta — sända i landsflykt. En sådan ordlek tyckes till den grad vara i överensstämmelse med den semitiska mentaliteten, att den knappast behöver belägg,⁴⁵ om man alltså inför denna tvåfaldiga mening av de båda orden i Vermes' eller Michauds översättning, så tro vi, att man erhåller styckets nära nog exakta mening.

Det är där icke fråga om vare sig dödsstraff eller underbara uppenbarelser. Uttrycket »engloutir» (uppsluka), vars riktighet vi medgiva för Dupont-Sommer (under formen av den nämnda ordleken), antyder utan tvivel en brottslig avsikt. De två andra texterna, som Dupont-Sommer återgiver i sin artikel i »Vetus Testamentum», bekräfta detta intryck utan att angiva ytterligare detaljer. Och Dupont-Sommer medgiver slutligen, att ingen text uttryckligen bevisar för oss, att Rättfärdighetens Lärare verkligen dödades. För att i övrigt sammanfatta dessa slutledningar kunna vi icke göra något bättre än att efter Widengren (men i en helt annan mening än hans)⁴⁶ citera vittnesmålet av en berömd forskare i semitiska språk, nämligen W. Baumgartner, en välkänd exeget från Basel. Sedan den schweiziske exegeten liksom vi, har framhävt de intressanta beståndsdelarna av Dupont-Sommers tes, tillfogar han följande: »Aber⁴⁷ im übrigen kann man sich des Eindrucks nicht erwehren, dass Dupont-Sommer in seiner Entdecker-Freude beträchtlich über das Ziel hinausschiesst und dabei den festen Boden unter den Füßen verliert, so dass man seinen Kritikern schon weithin recht geben muss ... Auch wo tatsächlich Parallelen vorliegen beweisen sie nicht notwendig Abhängigkeit gerade von dieser Sekte; ähnliche Institutionen und Lehren sind in jenem Milieu nicht verwunderlich und dürften sich noch viel öfter gefunden haben ... Dass beidesmal die Sadduzäer

den Ketzner verfolgten, die Römer kamen, der Prophet getötet (wenn der Lehrer d. G. wirklich getötet wurde; IX. 1f. hinter einer Lücke ist nicht eindeutig und lässt sich allenfalls auf den gottlosen Priester von VIII,16 f. beziehen wie es Coppens, van der Ploeg, Schubert vorschlagen) und die Stadt zerstört würde ist einfach ähnlicher geschichtlicher Ablauf in jener Zeit ... von einer Himmelfahrt »près de Dieu» und einer Wiederkunft ist dort nirgends ausdrücklich die Rede ... die für Hab. Komm. XI,4 ff. behauptete »apotheose» (S. 55 f.) ... laden den betreffenden Stellen allzuviel Gewicht auf, das GUFT BSRU, »corps de chair» Rom. IX,3 reicht wirklich nicht zu Annahme des Inkarnation eines göttlichen Wesens (S. 46) womit auch seine Reinkarnation in Christus (S. 121) hinfällt usw.» (36).

Till en sådan bedömning tro vi icke, att det finns någon-ting att tillägga. Sedan man emellertid har befriat teorien Dupont-Sommer från dess alltför hastigt dragna slutledningar, återstår att undersöka vad som »Rättfärdighetens Lärare» verkligen varit för sekten ifråga. Vi ha redan ovan citerat texten till kommentaren över Hab. II,4 b, och vi ha sett, vilken stor betydelse midraschisten tillskrev tron på (eller troheten till) Rättfärdighetens Lärare. Andra uttryck, vilka vi icke ha behandlat, speciellt omnämmandet av de utvalda (eller den utvalde, framdraga en eskatologisk eller en messiansk doktrin, som det finns anledning att närmare bestämma. Detta är vad vi önska göra genom att analysera vår texts förbindelse med andra texter från samma epok. Men detta kan inte göras inom gränserna för denna artikel.

Jerusalem den 7 mars 1952.

Fotnoter:

¹ Vi skola vidare se detaljen i Dupont-Sommers utgivna skrifter. Widengren har, tycks det, endast publicerat två artiklar »under strecket» i Svenska Dagbladet. Den första med rubriken »Kristendomens ursprung i ny belysning» inflöt den 1 sept. 1951. R. P. de Paillerts O. P. svarade på den med en

insändare i samma tidning den 14 september 1951. Den andra artikeln, kallad »Rättfärdighetens Lärare och den lidande Messias», är av den 22 januari 1952. Från Jerusalem, där jag för tillfället vistas skall jag närmare bemöta frågan. Ett meddelande, som jag skickade till tidningen i början av mars, kunde av olika skäl ej införas. Jag kommer alltså här med en mera bred översikt av frågan.

² Man finner manuskripten benämnda på olika sätt i de olika publikationer, som härröra från upptäckten. *Bo Reicke* har föreslagit »Ta'amire-skrifternerna» efter namnet på Ta'amire-distriktet, där upptäckten gjordes (»die Ta'amire-Schriften und die Damascus-Fragmente»). *Studia Theologica* II, 1 (1948 p. 45-70). Emellertid ha amerikanerna bibehållit sin svävande benämning »Dead Sea Scrolls». (Döda Havsrullarna.) Andra tala om manuskripten från »Desert de Juda» (Judaöknen) eller »de Jerusalem». Återigen andra föreslå benämningen utifrån mera noggrant topografiska synpunkter. Benämningar, vilka framkommit på sätt, ha större möjligheter att bli bestående: »Manuscripts d'Ain Feshka» eller »de Qumran». Ain Feshka är en källa, belägen 4 km från grottan. Khirbet Qumran är en ruin belägen helt nära intill (ungefär 1 km). Invid denna utbreder sig en åldrig gravplats på ett tusental gravar i rader. Denna ort har helt nyligen utgrävts av Harding och R. P. de Vaux. Man inväntar med otålighet redogörelsen för deras utgrävningar, som kommer att medföra eller icke medföra beviset för det samband, som bör sättas mellan grottan, ruinen och gravplatsen.

³ Denna överraskande historia bör läsas i: CLERMONT-GANNEAU, »Les Fraudes archéologique en Palestine», Paris 1885. (De arkeologiska bedrägerierna i Palestina.) — Se också återgivandet av samma händelse, berättad på ett mycket gripande sätt av den olyckliga Shapiras dotter i Myriam: HARRY, »La petite fille de Jerusalem, Paris 1914». (Den lilla flickan från Jerusalem.)

⁴ Trumpetstötarna skola ljuda utan uppehåll ända till dess, att slungkastarna ha slutat kasta stenar, vilket sker sju gånger. Därefter svara prästerna på trumpet med signal för beredskap, och slungkastarna komma fram till första linjen för att hålla sig i beredskap på sin post. Därefter blåsa prästerna signaler till lystring, och stöttruppernas trenne standar komma fram genom lägrets portar och fatta posto mellan linjerna, som stridsvagnarna på höger och vänster sida om sig. Därefter blåsa prästerna kraftigt i trumpeterna »klart till drabbning». Då fördela sig troppcheferna på sina tropper, och leviterna och alla övriga höja på en gång som trumpeterna ljuda ett oerhört stridsrop för att få fiendernas mod att sjunka ... etc.» (Översättningen till franska är gjord av Dupont-Sommer.)³

⁵ *Aperçus préliminaires sur les manuscrits de la Mer Morte*, Paris Adrien Maisonneuve, 1950, p. 99 ss. (Preliminära översikter av Döda Havsmanuskripten o.s.v.)

⁶ Det är sant att förändringen i tillverkningstekniken inte kan ha inträffat precis samtidigt som den politiska förändringen. Man tillstår allmänt att datum för ett lerkärl kan med flera årtionden förskjutas framåt till efterföljande period. Dessutom stå vi här inför en efter allt att döma mycket sär egen sekt. Krukorna äro av en mycket säregen modell, tills då okänd i Jerusalem. Det synes då ingalunda omöjligt, att de under den hellenistiska perioden antagna fabrikationsprocesserna bevarats för obegränsad tid och att grottans alla skärvor äro att datera till den romerska tiden, kanske t.o.m. till första århundradet av vår tideräkning.

⁷ Efter de fyra kända upplagorna i Hexaples av Psalmerna placerade han (Origines) vid deras sida icke blott en femte utan även en sjätte och sjunde översättning, och för en av dem, påpekar han även, att den blev funnen vid Jeriko i ett lerkärl under Antoninus' regering, denne var son till Sévèrus, se Eusebius, *Histoire Ecclesiastique*, VI, 16. Origines, som befann sig i Palestina år 217 omtalade med mycket större noggrannhet, att den sjätte upplagan hittades på samma gång som de andra hebreiska och grekiska böckerna i en lerkruka nära Jeriko vid tiden för Antoninus' regering, denne var Severi son, Cfr. GMERCATI, *Studi e Testi*, Vol. V, 1901, sid. 28 ff. — Se även: DE VAUX, R. B., LVI (1949) sid. 592.

⁹ Se den nestorianske patriarken Timoteus I brev († 823) till Sergius, metropoliten i Elam, publicerad av O. BRAUN, *Oriens Christianus*, I, 1901: sid. 301-311 — Cfr. RB, LVII (1950) sid 417 ss eller M. Delkor, *Le Midrash d'Habackuk*, Paris (upplaga Cerf) 1950 sid. 18 s.

Dessutom talar den qaraïtiska författaren Qirqisani i sin år 977 skrivna »Bok om insikterna och vaktornen, om en judisk sekt, som kallas Maghâriya, emedan dess böcker blivit funna i en grotta (Maghâr) Cfr. R. B., LVII (1950), sid. 421 — DELCOR, l.c. p. 19, s,

⁹ Analysmetoden vilar på studiet av den radioaktiva utstrålningen av C 14 absorberad av de levande varelserna. Det stadium till vilket denna radioaktiva utvecklingsprocess i det studerade ämnet har kommit, tillåter en att gå tillbaka till den tidpunkt, då kolet absorberades av den levande varelsen, vars spår detta objekt är (här linplantan). Analysen av linnefragmenten i grottan pekade på år 33 e.Kr. Därav de utpekade data — tagen i betraktande felmarginalen i båda riktningarna — som metoden medför i sitt nuvarande tillstånd. Cfr. SELLERS: *Date of Clothes from the Ain Feshka Cave* i *The Biblical Archeologist*, XIV (1951) nr. 1, sid. 29. — Angående

tillvägagångssättet se Bauchau: Radioactivité et âge des manuscrits du desert Juda i Nouvelle Revue Théologique LXXII (19507, sid. 515 ff. Den arkeologiska analysen av linnestyckena anförtröddes åt Mrs. G. M. Growfoot. Fastän den är mycket försiktig i sina slutsatser, antyder den en motsvarande tid. Cfr. Linen Textiles from the Cave of Aïn Feshka i Palestine Exploration Quarterly, 1951, sid. 5-31.

¹⁰REICKE, BURROWS, TRINQUET: 2:a årh. f.Kr., SUKENIK, PARROT, DE VAUX: slutet av 2:a årh. eller början av 1:a årh., ALBRIGHT, SELLERS, TREVER, WRIGHT: 1:a årh. f.Kr., VERMES, DUPONT-SOMMER: 1:a årh. e.Kr., REIDER, TEICHER: 3:e-4:e årh. e.Kr. — Likväl hålla en grupp lärda på en senare tidpunkt: DRIVER (6:e-[?] saknas i orig.):e årh.), LACHEMAN, ZEITLIN (8:e-9:e årh.), ORLINSKI (500-1000), WEIS (korstågstiden).

¹¹ Le commentaire d'Habacuc decouvert près de la Mer Morte (Revue d'Histoire des Religions, 137 (1950, p. 131-171. (Kommentaren till Habackuk upptäckt nära Döda Havet.)

¹² Se hänvisning härövan, not 5.

¹³ Mästaren från Galliléen, såsom som Nya Testamentets skrifter framställa Honom för oss, tyckes i många avseenden vara en förvånansvärd reinkarnation av »Rättfärdighetens Lärare». Liksom denne predikar han fattigdomen, ödmjukheten, kärleken till nästan och kyskheten. Liksom denne föreskriver han iakttagandet av Mose Lag, hela Lagen, men den fullbordade lagen, som var fullkomnad genom hans egna uppenbarelser. Liksom denne var han den utvalde och Guds Messias — Messias, världens Frälsare. Liksom denne blev han utsatt för prästernas fientlighet, från Sadducéernas sida. Liksom denne blev han dömd och avrättad. Liksom denne uppsteg han till himlen och sitter i Guds närhet. Liksom denne höll han dom över Jerusalem, som emedan hon dömt honom till döden, blev intagen och förstörd av romarna. Liksom denne skall han vid tidernas ände vara den konunglige domaren. Liksom denne grundade han en kyrka, vars trogna med hänförelse inväntande hans ärofulla återkommande ... Alla dessa likheter ... jag endast snuddar vid detta ämne ... bilda ett nära nog bländande totalintryck».¹⁴

¹⁴ I.c. sid. 121-122.

¹⁵ ibid. sid. 122.

¹⁶ »Det är nu säkert — och det är en av de mest betydelsefulla upptäckterna rörande fynden från Döda Havet — att judendomen under det första seklet av vår tideräkning såg en hel teologi uppstå omkring Rättfärdighet-

ens Lärare, en teologi om den lidande Messias, om Messias, världens Fräl-sare»¹⁷

¹⁷ *ibid.* sid. 116.

¹⁸ »Profeternas kanoniska skrifter alltjämt mottaga åtskilliga tilllägg» — »Då man så fått uppmärksamheten väckt, måste man med ny blick noga granska åtskilliga ställen av själva G. T. I synnerhet beträffande de ställen, där det är mer eller mindre tydligt frågan om »Herrens Smorde» eller en profet, som blev borttryckt genom en våldsamt död, varför frågar man sig icke, om denne framstående person, som åsyftas, är just vår Rättfärdighetens Lärare?»¹⁹

¹⁹ *ibid.* sid. 117.

²⁰ »Det är icke en revolution, som dokumenten från Röda Havet föra med sig i de bibliska forskningsarbetena, det är en hel kaskad av revolutioner; detta anar man redan.»¹⁹

²¹ cfr. Matteus V,17-19.

²² cfr. Lukas, XXIV,26 ff.

²³ Etymologiskt är midrasch prövning, grundlig undersökning. Det är en kommentar till Skriften avsedd att försvara traditionerna i fråga om historia, fromhet, moral och polemik. Det användes här av vissa författare (KUHN, VAN DER PLOEG, SEELIGMAN, DELCOR) — angående detta begrepp se BONSIRVEN: *Le judaisme Palestinien au temps de Jesus-Christ*, Paris, 1935, vol. 1. sid. 294.

²⁴ Mot DELCOR och VAN DER PLOEG synes det vara att föredra att här översätta *emonah* med tilltro och inte med trofasthet (vars hebreiska motsvarighet är *hemeth*). Det gäller tron på den av Rättfärdighetens Lärare meddelade undervisningen, vars föreskrift omnämnes sp. II, rad 6.

²⁵ Det hebreiska ordet *tokhah* betyder både tillrättavisning, förmaning och tuktan. Det kan här tolkas som en tillrättavisning, en ådömd (subjektiv genitiv) eller en liden (objektiv genitiv) bestraffning. I vår text återfinns man två andra användningar av ordet: sp. V, r. 4: objektiv genitiv: bestraffandet av nationerna, sp. VI,1, rad 14, subjektiv genitiv: min förmaning (cfr. Dupont-Sommer *ad locum*). Man kan alltså här ha endera. Vi väljer hellre med BROWNLEE (granskning) och DELCOR den första lösningen på grund av den pejorativa bibetydelsen i uttrycket, som illa passar för Rättfärdighetens Lärare i midrachistens tanke.

²⁶ »Förklaringen av detta uttryck gäller den gudlöse prästen, som gjort uppror (textutlämning på två rader: suppleras i slutet av denna utlämning

ungefär ... och han förföljde Rättfärdighetens Lärare, som blev) slagen av honom på grund av orättvisa domar. Och vidriga skändare begingo missdåd mot honom och hämnades på hans köttsliga lekamen.»

²⁷ Etudes, februari 1951.

²⁸ Figaro Litteraire den 24 februari 1951 (P. Gluth).

²⁹ Communications à L'Académie Flamande den 18 nov. 1950.

³⁰ Cahiers Sioniens, mars 1951, sid. 58-69.

³¹ Vie Intellectuelle, april 1951, sid. 60-70).

³² Le Maître de Justice fut-il mis à mort? i Vetus Testamentum vol. I., nr 3, juli 1951, sid. 200-216.

³³ loc. cit. sid. 205.

³⁴ »Ve den, som låter sin nästa dricka medan han utgjuter sin vrede och rusande drycker på samma gång, på det att Gud skall se deras fester» (Hab II,15).

Förklaringen av detta gäller den gudlöse prästen, som har förföljt Rättfärdighetens Lärare för att uppsluka honom i sitt vredesutbrott. »Du har vågat avkläda honom. Men vid festen på Försoningsdagen visade han sig för dem som ett strålande sken för att uppsluka dem och för att de skulle nedstörta på Fastedagen, som för dem är en sabbatsdag.»

³⁵ loc. cit. sid. 38.

³⁶ Dupont-Sommer har i sin sista artikel ytterligare betonat den abstrakta betydelsen av profetens vers. Han översätter i själva verket versen i fråga: »Malheur à qui abreuve son prochain du déversement de sa fureur (lui que) la colère a éniévré (?) afin que Dieu (?) regarde leurs fêtes» (frågetecknen äro författarens).

³⁷ l. c. sid. 64.

³⁸ Widengren översätter ifrågavarande ställe på följande sätt: Förklaringen av detta gäller den gudlöse Prästen, som har förföljt Rättfärdighetens Lärare så att han förintat honom i utbrottet av sin vrede. Man har vågat att avkläda honom, men vid Försoningsdagens fest har han strålat fram för att förinta dem».

Man får omedelbart klart för sig, att denna översättning och alldeles särskilt »så att han förintat honom» för in en helt annan mening än Dupont-Sommers »för att uppsluka honom». Av en enkel ond avsikt gör man ett fullbordat faktum. Det är inte textens tydliga mening. Verbet BL^c återkom-

mer två gånger i detta avsnitt på två raders avstånd (raderna 5 och 7) och i samma form senare. Varför första gången översätta »så att han förintat» och andra gången »för att förinta»? Varför för övrigt här använda det (noga) bestämda uttrycket *förinta*, när hebreiskan använder det uttrycksfulla men svävande uttrycket *upppluka* (åtminstone om man antager denna betydelse). Ordets obestämdhet passar väl för det profetiska språket, som författaren använder. Det kan mycket väl beteckna döden men precis lika gärna ett försvinnande eller ett avlägsnande (genom landsflykt, fängelse, förvisning o.s.v.). Varför slutligen klippa av satsen efter *förinta dem*, då den inte är avslutad? Är det inte, som vi ha sagt, emedan översättningen är haltande?

³⁹ El kan beteckna »Gud» eller prepositionen »mot»; för att, för. Dupont-Sommer föredrager att läsa »för att Gud ser deras fester» och vi ha sett de dogmatiska slutsatser han drager därav. Den andra lösningen, som är mera filologiskt berättigad, ger en mening, som kommer närmare den massoretiska texten och dess versioner. Den är följaktligen godkänd av de flesta författare.

⁴⁰ »Ve den, som låter sin nästa dricka i det att han utgjuter sin vrede ända till att berusa honom för att betrakta³⁹ deras fester» (Hab. 11,15).

Hans tolkning åsyftar den gudlöse prästen, som har förföljt Rättfärdighetens Lärare för att genom sin vredes flöde komma honom att ragla (som en drucken) i avsikt att blotta honom. Och det är vid tiden för Yom Kippour-festen som han har uppenbarat sig för dem (i hela sin gudlöshet) för att komma dem att ragla och falla omkull på själva Fastedagen, deras sabatsdag.⁴²

⁴¹ *ibid.* sid. 65.

⁴² Se Israel Levi, *l'Ecclesiastique ou la Sagesse de Jesus, fils de Sira*, Paris, 1901, sid. 89. Man finner samma bruk av ordet i skriften från Damaskus, B. 20,1. 3. och 6.

⁴³ Un passage contesté d'un des rouleaux de la Mer morte, *Vetus Testamentum*, Vol. II, jan. 1952, N:o 1., sid. 83-85 (ett ställe som motsäges av en av Döda Havsrullarna).

⁴⁴ Förklaringen gäller den gudlöse prästen, som förföljde Rättfärdighetens Lärare för att upppluka honom i sin uppretade iver att vilja hans landsflykt.

⁴⁵ De etiologiska motiven äro talrika, t.ex. i Genesis (särskilt i den andra beskrivningen av skapelsen 1 Mos. II. —) Se även P. Lagranges anmärkning beträffande ordleken över *sedeq* (justice) (rättfärdighet) i Dokumentet från Damaskus, R. B. IX (1912) sid. 325.

⁴⁶ Mr. Widengren skrev: »Den för sin kritiska försiktighet kände exegeten och semitisten W. Baumgartner i Basel har också i en översiktsartikel i höstas i »Theologische Rundschau» måst godkänna DUPONT-SOMMERS åsikter på denna punkt, att Rättfärdighetens Lärare verkligen blivit firad och dödad. Efter att tidigare ha velat bestrida riktigheten av hans resultat. I övrigt ger BAUMGARTNER i stor utsträckning DUPONT-SOMMER rätt gentemot hans opponenter, samtidigt som han reserverar sig mot en del av hans satser.»

Det tycks oss inte ha framgått av de uttryck Baumgartner använt, att man för hans del kan tala om ett gillande t.o.m. »i stor utsträckning». Baumgartners vittnesbörd fritager oss, åtminstone för tillfället från att besvara de detaljmärkningar Widengren gjort med avseende på de likheter mellan essenism och kristendom, som han lägger märke till.

⁴⁷ »Men i övrigt kan man icke värja sig för det intrycket, att Dupont-Sommer i sin upptäckarglädje skjutit avsevärt över målet och därvid har förlorat fotfästet, så att man ett bra långt stycke måste giva hans kritiker rätt ... Också där verkligen paralleller föreligga bevisa dessa icke nödvändigtvis avhängigheten av just denna sekt: liknande institutioner och läror är det inte alls något att förundra sig över i dylik miljö och torde ha förefunnits ännu oftare. Att båda gångerna sadducéerna förföljde kättaren, romarna kommo, profeten dödades (om läraren verkligen dödades; IX, 1f. i ett bakåll är icke alldeles tydligt och det kan i alla fall hänföra sig lika mycket till den gudlöse prästen från V III, 16 framåt, som Coppens, van der Ploeg, Schubert föreslå) och att staden skulle blivit förstörd är helt enkelt liknande vanligt förekommande historiskt förlopp på den tiden ... om en himmelfärd upp till Guds närhet och en återkomst är det där aldrig uttryckligen tal ... den för Habackuks Kommentar XI,4 ff. påstådda »apotheose» (förgudningen) (s. 55 f. ... och skulle pålägga ifrågavarande ställen alltför mycket betydelse, det GUFT BSRU, »corps de chair» (Rom IX,2) som avses. Översättarens anmärkning) räcker verkligen inte till för att antaga ett gudomligt väsens inkarnation (s. 46), varmed också detta väsens inkarnation i Kristus (s. 121) bortfaller o.s.v.» (36)

Text och text-tolkning — några principiella anmärkningar.

Av Lic. *Martin Magnusson.*

Forts.

Men kan en text icke äga någon *annan* funktion vid tolkningen än att blott och bart aktualisera redan förhandenvarande kunskaper, utifrån vilka slutsats rörande textens mening är att draga?

Om en text enl. själva sitt väsen icke kunde ha någon annan funktion än den nämnda, som vi för korthetens skull kalla textens *aktualiseringsfunktion*, så skulle detta tydligen innebära, att tonvikten vid tolkningen alltjämt komme att helt vila på de visserligen — som vi nu veta — av *texten* aktualiserade förkunskaperna. Ty läsaren skulle ju vid tolkningen oföränderligen vara beroende eller bunden *uteslutande* av dessa kunskaper på så sätt, att han utifrån *dessa* kunskaper, d.v.s. i *överensstämmelse med desamma*, skulle draga slutsatser beträffande meningen av den text, som i varje enskilt fall är föremål för hans tolkning.

Vore emellertid läsaren på angivet sätt bunden av sina förkunskaper, så skulle detta i överensstämmelse med det ovan sagda medföra det märkliga förhållandet, att någon *verkligt ny* förståelse — exempelvis av ett i en text ingående begrepp — icke skulle kunna uppkomma genom *något* textstudium. Ty under angivna förutsättningar skulle ju forskarens förståelse av begreppet vid studiet av *varje* text, vari begreppet ingår, vara i princip given från början. Förståelsen skulle nämligen, som vi sett, alltid vara given utifrån de kunskaper, tolka-

ren *redan innehade*, då han började sin tolkning och utöver denna förståelse till en verkligt ny förståelse, d.v.s. till en förståelse, som icke blott vore på anförd sätt baserad, skulle han icke kunna komma.

Men *att* en i anförd mening verklig ny förståelse kan uppkomma vid ett textstudium, eller — från textens sida sett — *att* en text kan bibringa en läsare sådan förståelse, betygar ju tolkningens historia i rikt mått.

Och inte minst för de paulinska skrifternas vidkommande, som i denna uppsats äro föremål för vårt särskilda intresse, gäller detta förhållande — ett klassiskt exempel härpå erbjuder Luthers brottnng med utsagorna i Rom. 1:17.

Om således ny förståelse i här avsedd mening — i det följande benämna vi denna vanligen blott »ny» förståelse — enl. erfarenhetens vittnesbörd faktiskt kan uppkomma, men om sådan förståelse icke kan uppkomma, för så vitt vederbörande text endast hade den funktionen att aktualisera redan förhandenvarande kunskaper, så måste ju texten ha någon funktion *utöver* den nämnda.

Texten måste, något närmare preciserat, även ha den funktionen att på ett eller annat sätt leda forskaren till »ny» förståelse. Och att nå fram till *dylik* förståelse torde kunna betecknas såsom själva huvuduppgiften vid varje kvalificerat, exegetiskt forskningsarbete.

Vi kalla den sistnämnda, ifråga om sin närmare innebörd tillsvidare okända funktionen för textens *ledarfunktion*.

Genom ovan gjorda överväganden ha vi alltså kommit fram till det resultatet, att en text sådan som den paulinska, vilken bevisligen bibringat textläsare ny förståelse, måste ha — åtminstone — tvenne till sin natur olika funktioner, som vi kallat *aktualiseringsfunktionen* och *ledarfunktionen*.

Hur förhåller sig dessa båda funktioner till varandra? Och vilken är den senare funktionens närmare innebörd?

Då det gäller att komma till klarhet i dessa frågor, undersöka vi det metodiska spørsmålet: Hur har en forskare att gå till väga för att komma till »ny» förståelse?

Men för att klart kunna behandla detsamma måste vi först fixera, vad som i föreliggande sammanhang skall menas med »ny» förståelse.

Det är då tydligt, att begreppet »ny förståelse» som korrelerat fordrar begreppet »gammal» eller »redan förhandenvarande förståelse». Men en ny förståelse kan ju i förhållande till en redan förhandenvarande förståelse ofta vara av olika beskaffenhet. Så skulle ju exempelvis, om uttrycket »denna tidsålders mäktige» i 1 Kor. 2:6 menades betyda de skriftlärdas och fariséerna, en ny förståelse i förhållande till den nämnda föreliggande, såväl om uttrycket sedermera uppfattades såsom avseende dem, som i yttre mening ha makten, kejsare och konungar exempelvis, som om det förstodes såsom avseende »de osynliga makter, som ytterst styra folkens öden men också själva stå under en högre makt, som har gett dem endast en begränsad sfär och en begränsad tid för deras maktutövning». (H. Odeberg, Pauli brev till Korinterna, 1944, s. 67.)

Vad för slags ny förståelse kan det då vara fråga om?

Så vitt vi kunna se, beror detta på *tolkarens intresse*.

Om då denne verkligen intresserar sig för sin text i betydelsen av, att han intresserar sig för, *vad denna vill säga* — och uteslutande med en sådan texttolkare räkna vi i vår uppsats — så kan den nya förståelse, han vill uppnå, blott innebära att förstå *textens mening* eller m.a.o. att förstå *Pauli mening med det, han uttryckt i sin text*.

Den nya förståelse, forskaren söker, kan alltså närmare bestämmas genom uttrycket, att han söker förstå *Pauli mening med texten*.

Men därmed är begreppet »ny förståelse» ingalunda tillräckligt fixerat.

Innehåll: Överrabbinen Doktor *Kurt Wilhelm*, Den religiösa poesin hos medeltidens judar, sid. 17. Fil. lic. *Herman Wohlstein*, Vedergällningsprincip i biblisk straffrätt, sid. 34. *Fr. L. Deltombe*, Döda-Havsmanuskripten och fornkyrkan, sid. 37. Teol. lic. *Martin Magnusson*, Text och texttolkning (forts.), sid. 65.

EREVNA: Utgivare: H. Odeberg, *Lund*. Ekonom: Edilen, Teol. kand. Viktor Rydqvist, Akad. Fören., *Lund*. Red.: H. Odeberg och V. Rydqvist. Distribution: Teol. kand. Helmer Hansson. Red., exp. och distrib.:s adress S:t Måns gatan 6 a, *Lund*. Tel.: *Lund* 147 60. Postgirokonto: 27 11 04, *Erevna, Lund*.

Lund 1952. Carl Bloms Boktryckeri A.-B.
Falkenberg 2002. KEGs.